

Yıl: 12 Sayı: 59 Mayıs - Haziran 2004

SAHİBİ
KAYSERİ DOĞU TÜRKİSTAN
KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ
GENEL MERKEZ ADINA
Seyit TÜMTÜRK

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Ebubekir TÜRKSOY

Editör
M. Dursun SÜYDÜNLÜ
editor@gokbayrak.com

YAYIN KURULU
Yönetim Kurulu

İDARE YERİ
DOĞU TÜRKİSTAN
KÜLTÜR ve DAYANIŞMA DERNEĞİ
GENEL MERKEZİ / KAYSERİ-TÜRKİYE

YAYIN, REKLAM, ABONE ve DAĞITIM SORUMLUSU
Oktay BOZKURT
oktaybozkurt@gokbayrak.com
Cep: 0 535 461 38 93

YILLIK ABONE
Yurt İçi : 15.000.000. TL.
Resmi Abone : 45.000.000. TL.
Avrupa : 25 EURO + Diğer Ülkeler : 25 \$
YURT İÇİ POSTA ÇEKİ
Oktay Bozkurt: 692046

TL: 5300 1944272 - Döviz: 5300 172164
İş Bankası Kayseri Merkez Şubesi
YURT DIŞI (Yeni)
TL: 67458-1 USD: 67458-101 Euro: 67458-102
Anadolu Finans Kurumu A.Ş. Kayseri Şubesi
Anadolu Finance House Kayseri Branch
Swift Code: AFKBTRIS

YAZIŞMA ADRESİ
Hoca Ahmet Yesevi Mh. Türkistan Evleri 44. Sk. 28/A
38090 Kocasinan/KAYSERİ-TÜRKİYE
Tel: (0.352) 339 39 65 Fax: (0.352) 337 35 04
Web: www.ughur.com - www.gokbayrak.com
E-mail: gokbayrak@kayseri.net

NETFORM
MATBAACILIK A.Ş.

Orta Sanayi Bölgesi Anatamlı Karşısı, Gazibay Cad. No:11
Tel: 0.352 320 92 64 (Pbx) Fax: 320 92 65 KAYSERİ

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazana aittir. Gönderilen yazılar yayınlanmasın veya yayınlanmasın iade edilmez. İsim zikredilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

Seyit TÜMTÜRK • Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Der. Gn. Bşk.
İP Genel Başkanı Doğu Perinçek ve Avrasyacılara açık mektup 04

Uluslararası Af Örgütü Basın Açıklaması 06

Servet KABAKLI • Tercüman
Ah Doğu Türkistan 08

Hasan Mesut HAZAR • Gazeteci - Yazar
Doğu Türkistan Gerçeği ve ABD 09

Ceyda KARAN • Radikal
Doğu Türkistan'da İnsan ve Kültür Hakları 10

Yrd. Doç. Dr. Hayati AKTAŞ • K. Ü. İkt. İd. Bil. F. Uluslararası B. Bşk. Yrd.
Doğu Türkistan: "Çin Ortaasyası'nda Etnik Ayrımcılık ve Kontrol" 11

Dünya Uygur Kurultayı'ndan Haberler 15

Doç. Dr. Şelçuk ÇOLAKOĞLU • Adnan Menderes Üni. Öğr. Üyesi
Türkiye'nin Çin Politikasının Doğu Türkistan Sorununa Etkisi 19

Dr. M. Yakub BUĞRA
M. Emin Buğra'nın Doğu Türkistan'daki Mücadelesi 22

İlyas KARA • Mimarsinan Fen - Edebiyat Öğrencisi
1911-1955 Yılları Arasında Doğu Türkistan Ayaklanmaları (3) 26

Mehmet Emin BUĞRA
Şarki Türkistan Tarihi 28

YURT DIŞI TEMSİLCİLİKLERİMİZ

1. Dolgun İsa	00 49-179 651 98 60	Almanya
2. Dilşad Hazneci	00 49 172 999 23 32	Almanya
3. Hüseyin Hasan	00 411 492 01 19	Avusturyalıya
4. Nury Turkel	00 202 255 68 48	Amerika
5. Gulametin Pahta	00 516 542 46 69	Amerika
6. Nurettin Atabay	00 31625 234 079	Hollanda
7. Derviş Durak	00 06 4151 97 77	Hollanda
8. Sadıkan Seley	00 6 458 58 110	Hollanda
9. Kuresh Kusen	0046 73 56 22 408	İsviçre
10. Muhammed Tohti	00 416 882 49 08	Kanada
11. Khahriman Gojamberdi	0073272 - 280670	Kazakistan
12. Rozimehmet Abdulbakiev	00996-312 -240616	Kırgızistan
13. Sirajiddin Azizi	00966 54511612	Suudi Arabistan

YURT İÇİ TEMSİLCİLİKLERİMİZ

TEMSİLCİLİKLERİMİZ	ADI SOYADI	TELEFON	FAX	CEP TEL
Genel Merkez	Oktay Bozkurt	0.352 339 39 65	0.352 337 35 04	0.535 461 38 93
Ankara Şube	Hayriullah Efendigil	0.312 319 54 72	0.312 319 54 74	0.535 735 05 40

Istanbul	Abdullah Tuğcu		0.535 425 57 63
Izmir	Ali Çağın	0.232 374 57 59	0.536 410 87 48
Gaziantep	Mustafa Mete	0.342 478 10 31-478 12 80	0.532 593 78 89
Sinop/Boyabat	Cemal Yanıkel	0.368 315 03 13	0.543 483 61 57
Ş.Urfa	İ. Hüseyin Savaş	0.414 313 27 11	0.414 313 10 15
Samsun/Bafra	Ahmet Dost	0.362 532 19 14	0.536 275 23 98
Sivas	Kürşat Özkaynar		0.532 731 82 19
Elazığ	Tuna Ercan	0.424 224 02 83	0.532 515 10 90
Malatya	Serkan Küçük		0.535 884 40 50
Konya İletişim Fak.	Alev AYYILDIZ		0.544 505 01 57
Konya	Mehmet Uğurlu	0.332 245 77 38	0.536 629 87 82
Kocaeli/Değirmentepe	Burak Küraner		0.535 713 82 30
Niğde	Doç. Dr. Remzi Kılıç	0.388 232 10 06 - 232 88 77	0.536 467 09 19
Aydın	Ersal Ulaş Öztemel	0.256 213 05 18	0.256 214 49 49
Mersin	V. Haluk Payas		0.536 323 15 87
Mucur (Kırşehir)	Hakan Karakaya	0.386 812 40 07 - 0386 812 54 37	0.544 614 78 14
Eskişehir	Osman Can Abdulaziz		0.535 748 43 96
Erzurum	Gönül Özdemir		0.542 506 79 81
Çorum	Ahmet Saim Altıntaş		0.505 342 99 88

İP Genel Başkanı Doğu Perinçek ve Avrasyacılar Açık Mektup

Son yıllarda Uluslararası alanda özellikle AB ve ABD'nin genelde batının Türkiye ile olan ilişkilerindeki inişli çıkışlı zikzakları Türkiye de bazı kesimleri tehlikeli alternatif stratejik ilişkiler geliştirmeye yöneltmiştir. Kuşkusuz ciddi devletler dış politika seçeneklerini oluştururlarken bir çok olumlu ve olumsuz etkeni birden gözden geçirmek bunları mutlaka hesaba katmak zorundadır. Burada önceliklerden biride önerilen seçeneğin gerçekçi olup olmadığı en ömenli kriterlerden biridir. Ekonomik, siyasi, coğrafi, tarihi ve jeopolitik açıdan birbirine taban tabana zıt yani Ruslarla Türklerin Avrasyacılar tarafından empoze edilmek istenilen adeta dayatılan ittifak girişimleri hiçte gerçekçi ve akılcı değildir.

Avrasyacı aynı mihraklar tarafından Türk Milletinin tarihteki en büyük hasmı olan ve halen Doğu Türkistan'daki 35milyon müslüman Türkü esareti altında ezen ve asimilasyon politikaları sonucu yok etmeye çalışan Çin devletini de bu ittifaka dahil etme çabaları oldukça trajik ve gülünçtür. Aynı çevrelerce idda edilenin aksine Ruslar Türkleri dost ve müttefik olarak görmedikleri gibi Çinlileride tarihi düşman olarak görmektedir. Buna sebep Moğolistan, Mançurya, Çinhindi Büyük Türkistan olarak adlandırdığımız Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Doğu Türkistan yani bütün OrtaAsya iki ülkenin tarihte menfaat alanı olarak algılanmaktadır ve bu gün bu problemler hala tam olarak çözüme kavuşmuş değildir. İki ülkede tarihleri boyunca gerçek manada hiç dost olamamıştır. Bu gerçekler ışığında Rus-Çin ittifakıda gerçekçi değildir.

Gerçekte ne Rusya nede Çin böyle bir ittifak arayışı içinde değildir. Son yıllarda Rusya ve Çin'in fikir babalığı ile oluşturulan Şanghay Beşlisi oluşumunda bu coğrafyada yaşayan esaret atındaki milletlerin SSCB'nin dağılımından sonraki bağımsızlık hareketlerinin daha ileri boyutlara taşınmasını Rusya Federasyonu ve Çin deki bağımsızlık hareketlerinin önüne geçmek (özellikle Rusya'nın-Çeçenistan, Çin'in-Doğu Türkistan'ın vb) bağımsızlığını engellemeye yöneliktir. Bu noktada Şanghay oluşumunun teröre karşı iş birliği olarak ortak hareketleri ön plana çıkmakta bunun yanı sıra nispeten ticari ve ekonomik ilişkilerin varlığı söylenebilir. Bu şekli ile yürütülen Şanghay birlikteliğinin tam stratejik ortaklık yada ittifaktan ziyade Rusya ve Çin'in arasındaki saldırmazlık görüşmeleri olarak yorumlayabiliriz. Her iki ülkede uluslar arası alandaki gelişmeler ve ABD'nin tek süper güç oluşundan sonra kendi menfaatleri gereği geçici ve zorunlu birliktelikte karar kıldılar. Aslında her iki ülkede bir birini kollamakta, bir birine saldırmazsa bile müttefik olarak göremeyecek derecede dış politika seçenekleri oluşturmaktadır. Buna tarihi Hindistan, Pakistan sürtüşmesinde Rusya'nın Hindistan'dan Çin'inde Pakistan'dan yana açık pozisyon geliştirmeleri gösterilebilir.

Çin ile Türkiye arasındaki ilişkileri incelediğimizde de durum yukarıdakinden hiç de farklı değildir. Türk milleti ile Çinliler arasında binlerce yıl öncesine dayanan bir çok savaş ve düşmanlık vardır. Bu atalarımız tarafından Orhun Abidelerindeki taşlara nakşedilerek

bizlere vasiyet olarak bırakılmıştır. Çinlilerle Türk milleti arasındaki bu tarihsel savaş bugün Çin'in Türk milletinin ana yurdu aziz Doğu Türkistan'ı ve 35 milyon müslüman Türkü esareti altında tutması ile halen devam etmektedir. Biz Türkiye olarak kendi ana vatanımızda öz kardeşlerimize bu insanlık dışı muameleyi reva gören Çinlilerle mi ittifak kuracağız dost olacağız?

Bu noktada "Halka ve olaylara tercüman" gazetesinin 21.06.2004 tarihli baskısındaki "Perinçek Çin'de ulusalcılığı unuttu" başlıklı habere göre işçi partisi genel başkanı Doğu Perinçek Çin komünist partisi hükümetinin dış işleri bakanlığının davetlisi olarak Çin'e gidip geldikten sonra Türkiye başta olmak üzere Avrupa ve Almanya gibi bazı demokratik ülkelerde Çin'deki zulmü bizzat yaşamış ve görmüş insanların ve onların taraftarlarının Çin'deki insan hakları ihlallerini meşru yollarla protesto etmelerini terörizmi kışkırtmakla suçlayıp "Türkiye'de kürt ayrılıkçılığını kışkırtan merkezle DOĞU TÜRKİSTAN olayını kışkırtan merkez aynı" TÜRKİYE'nin birliği Çin'in birliğidir gibi talihsiz bir beyanatta bulunmuştur. Türkiye ve diğer demokratik ülkelerde yukarıda belirtildiği gibi meşru yollardan herbir uygur teşkilatı ve uygur Türk'ü Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünü sonuna kadar savunur, gerekirse canını bile feda eder. Doğu Perinçek burada Çin'in birliği ile Türkiye'nin birliğini yanlış bir zemine ve boyuta taşımaktadır. Sayın Perinçek ve Avrasyacılar Batı yayımlarının Kapitalist emperyalizmine karşı olup şikayet ederken asırlardır Soydaşlarımıza, Orta Asya ve Kafkas halklarına zulmeden Doğunun kominist emperyalistlerine kendi soydaşlarını ve masum insanları peşkeş çekmekte mazumlardan değil zalim ve güçlüden yana olmak hangi Kemalizmle ,hangi Ulusalcılıkla ve insanlıkla açıklanabilir. Kendisini sözde Kemalist sayanlara hatırlatılır ki Mustafa Kemal Atatürk Sovyetler birliğinin birgün mutlaka dağılacığını , o gün Orta Asya'da Rusya esaretindeki kardeşlerimizin bize gelmesini beklemeden bizim o günlere hazırlıklı olmamız ve bizim onlara gitmemiz gerektiğini ifade etmektedir. Bu münasebetle Orta Asya ve Doğu Türkistan meselesi hakkında kısaca bazı tarihi noktaları tesbit etmekte yarar var.(!)

İkinci Dünya harbinin galiplerinden biri olan Sovyetler Birliği, uluslar arası platformda elde ettiği üstün gücünden faydalanarak , egemen olduğu bölgelerde Türk topluluklarını ve Kafkas halklarını tamamen yok etmeğe çalışmıştır. Kimi Türk topluluklarını kitleler halinde yurdundan sökülüp yok etmek için çalıştı ise kimi Türk toplulukları üzerinde toplu katliam gerçekleştirmiştir. Buna Stalin devrinde Kırım Tatarlarının, Mesket (Ahıska Türklerinin) Kazakların toplu kıyımını örnek gösterebiliriz. Rusya Batı Türkistan'da bu katliam ve zulmü yaparken Çinliler de Doğu Türkistan'daki Türkler üzerinde Rus'ları aratmayacak derecede soykırım gerçekleştirmiştir.

Bilindiği gibi Doğu Türkistan tarihte ve bugün Uygur Türklerinin vatanı olmakla birlikte bütün Türk topluluklarının ana vatanı olmuştur. Bugün Türkiye Cumhuriyeti ambleminde bulunan

16 büyük Türk devletlerinden büyük Hun İmparatorluğu(M.Ö.IV.YY-M.S:216)Göktürk İmparatorluğu (552-744)Uygur Devleti (745-840) ve Karahanlılar Devleti(840-1212)gibi devletler sözde "Çin'in bölünmez bir parçası" olan bu günkü Doğu Türkistan Coğrafyasında Uygur Türklerinin ve onların içinde bulunduğu Türk boyları tarafından kurulmuştur.

Bilindiği üzere şanlı Türk ordusunun ilk teşekkül ettiği (m.ö.209) yerdir Doğu Türkistan. Ayrıca çağdaş Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel kültürlerinin ilk olduğu yerlerdendir. Doğu Türkistan, eğer Kaşgarlı Mahmut'u, Yusuf Has Hacip'i Ahmet Yuknaki'yi birer Türk evladı olarak görüyor isek onların dünyaya ilim nuru saçtığı ve hala da bağrında yatmakta olduğu yerdir Doğu Türkistan.

Tarih kaynaklarının verdiği bilgilere göre ,Doğu Türkistan'daki Türk halkı tâ Hunlar döneminden beri hiçbir zaman esarete boyun eğmemiştir. Sürekli vatanını savunmak için mücadele etmiş ve mücadele sonucu Doğu Türkistan'da bağımsız devletlerini kurup yaşatmışlardır. Bu gün Doğu Türkistan'da her şeye rağmen Çinlilerden tamamen farklı bir millet ve o milletin dili,kültürü ve inancı dimdik ayakta ise ve yaşıyor ise bağımsızlıkları sayesinde olmuştur. Fakat ne yazık ki , Batı ve Doğu emperyalistlerinin 18.yy ikinci yarısından itibaren Çarlık Rusya İmparatorluğu İngiliz İmparatorluğu ve bunların işbirlikçisi olan Çin Mançu İmparatorluğunun kara gölgesi Büyük Türkistan'a düşmeye başladı. Çarlık Rusya İmparatorluğu Hokant Buhara Hive gibi küçük hanlıkları ele geçirip sınırlarını Doğu Türkistan'a dayadı.Rusların Doğu Türkistan'a ve Güney Türkistan'daki Afganistan'a yaklaşma politikası takip etmeleri üzerine İngilizler 1878 yılında ikinci defa Afganistan'ı işgal etti. (İlk defa 1839 yılında işgal etmişlerdi) Doğu Türkistan bu sıralar Kaşgariya olarak bilinen milli hakimiyetin egemenliği altında idi.1865 yılında Çin Mançu işgalcilerine karşı ülke çapında yapılan milli mücadele sonucunda kurulan söz konusu milli hakimiyet Rus ve Mançu emperyalizminin önünde kaya taşı gibi duruyordu.Üstelik bu devletin ırkdaşı ve dindaşı olan Osmanlı devleti ile sıkı ilişkilerde bulunması Türkistan için iştahı kabaran emperyalistlerin korkulu rüyası olmuştur.Dolayısıyla Ruslar Doğu Türkistan'dan ağır darbe alarak çekilen Çin Mançu İmparatorluğuna bol miktarda para ve askeri malzeme vererek onların Kaşgariya devletini tekrar işgal etmelerini istedi.Rus'ların Doğu Türkistan'ın işgalini Mançuların gerçekleştirmelerini istemelerindeki sebep ise kendisi "93 Harbi" olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşının hazırlığı içinde idi.Yani Osmanlı'nın buraya uzanan yardım elini kesmeden planlarını gerçekleştirmesi mümkün olmayacaktı.İngilizler tam bu sırada yukarıda belirttiğimiz gibi 1878'de Afganistan'ı işgal ederek Güney Türkistan'daki egemenliğini korumaya çalışıyordu. Bunun içindir ki İngilizlerle Ruslar Türkistan konusunda çatışmaya girmemişlerdir.Sonuçta Rus'ların yardımını alan Çin Mançu İmparatorluğu 1878 yılında Kaşgariya Devletinin egemenliğine son verip ikinci defa Doğu Türkistan'ı işgal etmiştir.(İlk işgal 1755-1762 yılları arasında gerçekleşip 1865 yılına kadar devam etmiştir).Osmanlı Devleti Atayurt Türkistan'ın bu üç İmparatorluğun sömürgesi haline gelmemesi için bazı çabalar göstermiş ise de bir sonuç elde edememiştir.1877-78 yıllarındaki Osmanlı-Rus harbinde Osmanlı ordusunun yenilgisi yukarıda adı geçen üç İmparatorluğun işini kolaylaştırmıştır.Kuzey ve Kuzeybatı Türkistan Çarlık Rusya'nın Güney Türkistan ve Güneydoğu Asya İngiliz İmparatorluğu 'nun Doğu Türkistan ise Çin Mançu İmparatorluğunun sömürgesi haline gelmiştir.Çin Mançu İmparatorluğu Doğu Türkistan'a 1884 yılında "yeni hudut" ve "yeni toprak" anlamlarını taşıyan "xinjiang" ismini vermiştir.Ancak kahraman Doğu Türkistan halkı bu emperyalistlere ve onların yerli işbirlikçilerine karşı mücadeleden hiçbir zaman vazgeçmemiştir.

XX.yüzyılın başlarında Avrupa ve Asya'nın bir çok yerinde kıtalar arası emperyalizme karşı esen milli mücadele rüzgarı esaret altındaki Doğu Türkistan'da da esmeye başlamıştır.Çin zulmüne karşı ayaklanan Uygur ve diğer Türk toplulukları kısa zaman içerisinde Doğu Türkistan'da işgalci Çin güçlerinin belini kırıp 12 Kasım 1933 yılında Kaşgarlı Mahmut'un memleketi olan Kaşgar'da Bağımsız "Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti"ni" daha sonraları da Doğu Türkistan'ın kuzeyindeki Gulca vilayetinde patlak veren halk ayaklanması sonucu 12 Kasım 1944'te Şarki Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştur.

Yukarı da bahsi geçen tarihi olayları hatırlatmamızın sebebi; İP Gen. Başk. Doğu Perinçek'in sözleriyle Doğu Türkistanlıları terörizmle özdeşleştirip "Türkiye de kürt ayrılıkçılığını kışkırtan merkezle Çin'de Doğu Türkistan olayını kışkırtan merkez aynı!"Türkiye'nin birliği Çin'in birliğidir" gibi talihsiz ve mesnetsiz beyanatının ne derece boş ne derece akıl ve vicdanlardan uzak bir aldanmışlığın tezahürü olduğunu ifade etmek içindi.

Eski maocu, Maoizmin iflasından sonra "sözde"Kemalist ve bu günler de de Avrasyacı ve Ulusal solcu yani milliyetçi solcu olarak kendini bir türlü ifade edemeyen Perinçek'in tutarsız ideolojisi geçtiğimiz aylarda Kıbrıs meselesinde yine kendini Ülkücülerle ve Akıncılarla aynı çizgide buluşarak bir kez daha gösterdi.

Şimdi buradan sormak istiyorum Kıbrıs konusunda milli ruhu kabaran Türkiye'nin Kıbrıs Müzakerelerini bahane edip adeta Kıbrıs elden gidiyor Kıbrıs'ı satıyorlar diyen Perinçek Türk Dünyasına karşı 1,5 milyarlık Çin seli önünde adeta bir set gibi duran Doğu Türkistan'ı hangi milli ruhla, hangi kemalizmle, hangi ulusalcılıkla Çin'e peşkeş çekiyor.Adeta bir Çin'inin feryadı gibi feryat ediyor.

Sayın Doğu Perinçek'inşu soruya cevap vermesini istiyorum: Ulusal solcu olduğunuzu iddia ediyorsunuz siz hangi milletin ulusalcısısınız Çin'in mi, Rusya'nın mı, yoksa Türk milletinin mi. Eğer Türk milletinden yana iseniz ulusunuzun dayandığı temel kültürün ocaklarından olan Doğu Türkistan'ı hangi hakla Çin'in bölünmez parçası yapmaya çalışıyorsunuz? Doğu Türkistan davası gibi kutsal ve onurlu milli bir davayı Türkiye'deki kürt sorunu ile kıyaslamak büyük bir cehalettir. Eğer cehaletten değilse bu bir ihanettir. Doğu Perinçek şunu iyi bilsin ki Doğu Türkistan hiçbir zaman Çin'in bir parçası olmamıştır ve bundan sonra da hiç olmayacaktır. Doğu Türkistan halkı yukarıda belirtildiği gibi tarihinin her döneminde kısa veya uzun ömürlü bir devlet sahibi olmuştur. Tarihinin hiçbir devrinde oradaki Türkler vatansız ve devletsiz yaşamamışlardır. Son devletleri 1949 yılında işgal edilmiştir. Fakat millet yok edilememiştir.Hala dimdik ayaktaadır.

Doğu Türkistan ın geleceği hakkında son sözü söyleyecek olanlar Çin işgalcileri ve onların iş birlikçileri değildir. Aksine asırlardan beri bu aziz vatan için canlarını ve kanlarını vererek savunup gelmekte olan Doğu Türkistan'daki vatansever uygur, Kazak, Kırgız, Tatar ve Özbek gibi kahraman Türk halklarıdır.

Burada şu tahlili yapmamız gerekir ki Batı emperyalizmine karşı Doğuda kendine başka emperyalistleri dost edinmeye çalışmak ve onlardan yardım dilemek acziyetindeki insanların durumu çıkmaz sokağa girmiş zavallılardan farksızdır ve kendilerini sürekli ideoloji değiştirmeye, yeni emperyalistler aramaya mecbur eder. Ancak tek çare özellikle Aziz Türkiye'mizin devlet millet kaynaşmasını sağlaması top yekin 70 milyonun kucaklaşması mazlum milletleri yanımıza almakla olabilir. Ecdadımızda tarihi boyunca hep mazlumdan yana zalime karşı olmuştur.Muhtaç olduğumuz güç damarlarımızdaki asil kanda ve ruhumuzda mevcuttur.

AMNESTY INTERNATIONAL PRESS RELEASE

AI Index: ASA 17/032/2004 (Public)
 News Service No: 164
 7 July 2004

Embargo Date: 7 July 2004 01:00 GMT= China: Fleeing Uighurs forced back to "anti-terror" torture and execution

China is using the "war on terror" to justify its longstanding repression of the rights of the Uighur community, according to a new report by Amnesty International. Many Uighurs flee to neighbouring countries, but growing numbers are being forcibly returned to China where they face torture and execution. "China has repackaged its repression of Uighurs as a fight against 'terrorism'," said Amnesty International. "Since the 11 September 2001 attacks on the USA, the Chinese government has been using "anti-terrorism" as a pretext to increase its crackdown on all forms of political or religious dissent in the region." Over the last three years, tens of thousands of people are reported to have been detained on grounds of "anti-terrorism" in the Xinjiang Uighur Autonomous Region (XUAR), north-west China. This is despite the claim by the head of the regional government in April that "*not one incident of explosion or assassination took place in the last few years*". The Chinese government continues to detain prisoners of conscience -- who have never used or advocated violence -- showing that China's policies of repression in the region stretch far beyond combating acts of violence or "terrorism". One prisoner of conscience, Rebiya Kadeer, 57, used to be celebrated as a model businesswoman by the Chinese government: she was part of the official delegation to the UN World Conference on Women in 1995. Then in 2000 the mother of eleven was sentenced in a secret trial to eight years in prison for "providing secret information to foreigners". It turned out she had sent publicly available local newspapers to her husband, a former political prisoner who went to live in the USA. Rebiya Kadeer now suffers chronic gastritis and is on daily medication in prison. Amnesty International welcomes the reduction in her sentence by one year announced in March, but continues to call for her immediate and unconditional release. The government has also shut down a number of mosques and banned some religious schools and practices, as it tightens restrictions on the religious rights of Uighurs, most of whom are Muslims. As well as sweeping restrictions on religious, cultural and social rights, suspected "separatists, terrorists or religious extremists" have for years faced imprisonment or execution after unfair trials, as well as torture and long-term detention without charge or trial or access to lawyers or family. "At current levels of repression, the space for independent expression of Uighur cultural or

religious identity is narrowing dangerously", said Amnesty International. Many Uighurs choose to flee to neighbouring countries, such as Kyrgyzstan, Kazakstan, Nepal and Pakistan. But even then they are not safe, as the Chinese government pressures such countries to forcibly return the asylum-seekers. Back in China, they face serious human rights violations, including torture, unfair trials, and even execution. In one recent case, Shaheer Ali was executed in China after being forcibly returned from Nepal even after he had been recognised as a refugee by the UN High Commissioner for Refugees in Nepal. The Uighur activist had been awaiting resettlement when he was detained by Nepalese immigration. According to one eyewitness, he was later taken away with at least one other detainee by officials from the Chinese embassy in Nepal. While in Nepal, Shaheer Ali described eight months of torture in a XUAR prison in 1994. He said he was beaten with shackles, given electric shocks, and had metal nails pushed under his toenails in an attempt to make him confess to various offences. A US official recently stated 22 Uighurs held in Guantanamo Bay could not be returned to China, apparently because of fears they would be tortured or even executed there. Amnesty International has received credible allegations that during a visit to Guantanamo by a Chinese delegation the Uighurs were subjected to intimidation and threats and "stress and duress" techniques such as sleep deprivation and forced sitting for many hours. Some of this abuse allegedly occurred on the instructions of the Chinese delegates.

Background

Ongoing ethnic tensions in the XUAR are fed by the failure of the Chinese government to address widespread violations of Uighurs' civil, political, economic, social and cultural rights. For example, the continuing influx of Han Chinese into the region has increased the level of high unemployment among Uighurs. There are increasing reports of Han Chinese property developers forcing Uighurs from their land. Tens of thousands of Uighur books have been banned and burned and Uighur has been banned as a teaching language for most subjects in Xinjiang University. Even if they are not party to the Refugee Convention, all countries are bound by the principle of *non-refoulement*, which bars all states from returning individuals to a country where their lives or liberty are at risk or where they are likely to face torture. This is a fundamental principle of customary international law. To see the full report, *Uighurs fleeing persecution as China wages its "War on Terror"*, please go to: Public Document For more information please call Amnesty International's press office in London, UK, on +44 20 7413 5566 Amnesty International, 1 Easton St., London WC1X 0DW. web: For latest human rights news view

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ BASIN AÇIKLAMASI

UAÖ Index: ASA 17/032/2004
Haber Servisi No: 164
7Temmuzy 2004

ÇİN: Ülkeden kaçan Uygurlar zorla geri döndürüldüklerinde“terörle mücadele” adı altında işkence ve idam ediliyorlar

Uluslararası Af Örgütü'nün yayınladığı bir rapora göre Çin, Uygur toplumu üzerinde uzun zamandır sürdürdüğü baskıları haklı göstermek için 'terörle savaş'ı kullanmaktadır. Bir çok Uygur komşu ülkelere kaçmakta ama artan sayıda Uygur zorla işkence ve infazlara maruz kaldıkları Çin'e dönmek zorunda bırakılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü "Terörizm'le savaş adı altında Uygurlara yaptığı baskıları arttırmıştır" dedi ve şöyle devam etti: "Amerika'da yapılan 11 Eylül saldırılarından bu yana Çin Hükümeti terörle mücadele kavramını bölgedeki siyasi ve ya dini anlaşmazlıklarda uyguladığı ağır cezalara bahane olarak kullanmaktadır.

Son üç yılda Çin'in kuzey doğusunda bulunan Xinjiang Özerk Bölgesi'nde on binlerce insanın 'terörle mücadele' adına hapse atıldığı bildirilmiştir. Bu bölgesel yönetimin başının 'Son yıllarda tek bir patlama ve ya suikast olayı meydana gelmemiştir' iddiasına rağmen gerçekleşmiştir.

Çin hükümeti daha önce şiddet eylemlerine hiç karışmamış ve bunlarla ilgisi olmayan kimseleri tutuklamaya devam etmektedir. Bu da Çin'in baskı politikasının şiddet eylemleri ve "terörizm"le mücadeleden çok öteye gittiğini göstermektedir.

Şimdi bir tutuklu olan 57 yaşındaki Rabiya Kadir Çin hükümeti tarafından örnek bir iş kadını olarak gösterilirdi, aynı zamanda 1995 'te yapılan BM Dünya Kadın Konferansı'nda resmi delegeydi. Daha sonra 11 (yaşında bir) çocuk annesi olan Rabiya Kadir 2000 yılında "yabancılar istihbarat sağlamak" suçundan yapılan gizli bir duruşma sonucu sekiz yıl hapse mahkum edildi. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan ve eski bir siyasi suçlu olan kocasına herkesin rahatlıkla bulabildiği yerel gazetelerden gönderdiği ortaya çıktı. Rebiya Kadeer, şu anda kronik gastrit hastası olup hapiste bulunan revirde yatmaktadır. Uluslararası Af Örgütü Mart ayında cezasının bir yıl indirilmesini memnuniyetle karşılamakla birlikte hemen ve şartsız salıverilmesi konusundaki girişimlerini de sürdürmektedir.

Hükümet aynı zamanda çoğu Müslüman olan Uygurlar'ın dini haklarını kısıtlamak adına bazı camileri kapatmış, dini okulların ve uygulamaların bir kısmını da yasaklamıştır. Dini, kültürel ve sosyal haklara getirilen yasakların yanı sıra şüpheli görülen sözde 'ayrılıkçı, terörist ve ya aşırı dinciler" adil olmayan yargılamaların sonucunda mahkum ve ya idam edilmiş, bunun yanı sıra aileleri ve avukatları ile görüşürülmeksizin işkence ve yargısız uzun süreli alıkonmalara maruz kalmışlardır. Uluslararası Af Örgütü "Böylesine bir baskı altında, Uygur kültürünün ve dini kimliğinin kendine ifade etme alanı tehlikeli bir şekilde

daralmaktadır." dedi. Bir çok Uygur Kırgızistan; Kazakistan, Nepal ve Pakistan gibi komşu ülkelere kaçmayı seçmektedir. Ne var ki güvende olmayacaklarını bilerek Çin hükümetinin baskısından dolayı bu ülkeler sığınmacıları geri dönmeye zorlamaktadır. Çin'e geri döndüklerinde bu insanlar işkence, adil olmayan yargılamalar hatta idam gibi kaygı verici insan hakları ihlalleriyle karşılaşmaktadırlar.

Son zamanlarda meydana gelen bir olayda Shaheer Ali BM Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından Nepal'de mülteci olarak kabul edilmesine rağmen Çin'e zorla geri gönderildikten sonra idam edilmiştir. Bu girişimci Uygur Nepal Mülteci Bürosu tarafından gözaltına alındıktan sonra yerleşim izni bekliyordu. Bir görgü tanığının ifadesine göre daha sonra yanında en az bir başka tutukluyla beraber Çin Büyükelçiliği görevlilerince oradan alınmıştır.

Shaheer Ali Nepal'deyken XUAR cezaevinde yaşadığı 8 aylık işkenceyi anlatmıştı. İtirafa zorlamak amacıyla zincirlerle dövüldüğünü, kendisine elektrik verildiğini, ayak turnaklarının altına çiviler çakıldığını anlatmıştır.

Geçen günlerde bir Amerikalı yetkili Guantanamo Körfezinde tutulan 22 Uygur'un işkence ve idam korkusundan dolayı ülkelerine geri gönderilemediğini belirtmiştir. Uluslararası Af Örgütü edindiği güvenilir bilgilere göre Çin'den bir heyetin Guantanamo'yu ziyaretleri süresince Uygurları yıldırma, tehdit, uykudan mahrum bırakma ve saatlerce sandalyede oturtma gibi "stres ve zorlama" tekniklerine maruz kalmışlardır. Bu tür kötü muamelelerin bir kısmı Çin heyetinin talimatı üzerine gerçekleşmiştir.

Geçmiş

Devam etmekte olan etnik gerilim Çin Hükümeti'nin Uygurların toplumsal, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını sürekli ihlal etmesiyle beslenmektedir. Örneğin, Han Çinlilerinin bölgeye akın etmesi Uygurlar arasındaki işsizlik oranını arttırmıştır. Han Çinlilerinden zenginlerin Uygurları topraklarından uzaklaştırma yönünde artan bir çabaları vardır. On binlerce Uygur kitabı yasaklanmış ve yakılmış olup Xinjiang Üniversitesi'nde bir çok derste Uygur dili yasaklanmıştır.

Mülteciler Sözleşmesi'ne taraf olmasalar bile kendi ülkelerinde hayatları ve özgürlükleri tehlike altındaysa ve ya işkenceye maruz kalma olasılıkları varsa sığınan ülkenin bireyleri ülkelerine göndermeme gibi bir zorunlulukları vardır. Bu geleneksel uluslararası kanunlarının temel prensiplerindedir.

Raporun tamamını görmek için:

Public Document

Daha fazla bilgi için Uluslararası Af Örgütünün Londradaki basım merkezini arayınız

+44 20 7413 5566

Ah Doğu Türkistan

Servet KABAKLI / Tercüman

GAZETELERDE dün bir haber vardı... Adalet Bakanı Cemil Çiçek 'bir dizi resmi ziyaret için' Çin'e gitmiş... Pekin'de Çin Adalet Bakanı Zhang Fusen ile yaptığı görüşmede, 'Çin'in uluslararası camiadaki itibarını, özellikle BM'deki rolünü bilen bir ülke olarak, Kıbrıs konusundaki desteklerini' istemiş. Bu talebin gerekçesi olarak da şu bildik sözleri sıralamış...

'Gerek Türkiye, gerekse KKTC, Kıbrıs'taki ihtilafın çözülmesi için çok çaba harcadı. BM'nin önerisini destekleyerek olumlu adım attık. Ancak karşılığını karşı taraftan alamadık. BM'nin planının hayata geçmemesinde Türkiye'nin ve KKTC'nin bir kusuru yoktur. KKTC'ye uygulanan yaptırım ve tecridin kaldırılması lazımdır. KKTC uluslararası toplumun görüşüne itibar etmiştir. Bu konuda Çin'in desteği çok önemli ve bizim açımızdan çok anlamlı olacaktır.'

Şimdi birilerinin, 'Helal olsun Sayın Bakan'a, ne güzel işte, Çin Devleti'nin de desteğini almak için ne güzel konuşmuş' dediklerini duyar gibi oluyorum... Sayın Bakan'ın bu gezide Çin'in desteğini istemesi tabiidir. Ancak, diplomatik bir lisanla, Kızıl Çin ile yapılmış ve 'gizli kararnamelelerin kaynağı olan' bazı örtülü veya açık anlaşmalara vurgu yaptığı şu ifadeler, Çinli meslektaşları tarafından pek tatmin edici bulunmuşa benzemiyor...

'Çin ile ilişkilerimizi, eşitlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğüne ve egemenliğe saygı, biri birinin iç işlerine karışmamak ve ortak yarar temelinde geliştirmek istiyoruz...'

İLLE DE DOĞU TÜRKİSTAN...

İŞTE Kızıl Çin Adalet Bakanı Zhang'ın, iyi niyetli kabul edilebilecek diplomatik konuşmaya, 'yüksek perdeden' verdiği cevap...

'Çin ve Türkiye'nin terör karşısındaki tavırları ortaktır. Türkiye'nin kendi topraklarında Doğu Türkistan güçlerinin Çin karşıtı eylemlerine izin vermemesini takdirle karşılıyoruz...'

Dikkat ediniz, en basit diplomatik nezaketten bile yoksun bu cümlelerde, 'teşekkür' değil, Kızıl-Sarı Sömürge Devleti'nin, istediğini tehdit ve şantajla yaptırma rahatlığından kaynaklanan, akrep mağrurluğunda bir 'takdir ifadesi' vardır.

Zannediyorum ki Sayın Çiçek, bu sözlerin muhatabı olmakla bile, Doğu Türkistan Davası'nın Merhum Lideri, Büyük Türk İslam Mücahidi, rahmetli İsa Yusuf Alptekin'in ve Doğu Türkistan şehitlerinin kemiklerini sızlattığını, hatıralarından da süzerek aklından geçirmiştir. Çünkü dostumuz Cemil Çiçek, gençliğinde, hatta ilk siyaset yıllarında, yakın arkadaşlarıyla birlikte, Kızıl

Çin esareti altındaki Atayurdumuz Doğu Türkistan'ın feryadını, hür geçinen dünyaya ve Türkiye'ye duyurmaya çalışan Doğu Türkistan'ın son Başbakanı İsa Yusuf Alptekin'e manen ve maddeten yardım ve hizmet etme şerefini taşımıştır.

Peki o günden bugüne değişen nedir... Elbette çok değişiklikler vardır. Kızıl Çin Devleti, 1949'da, Komünist Rus Ordusu'nun yardımıyla işgal ettiği Atayurdumuz Doğu Türkistan'da, nükleer denemelerden katliama, asimilasyon operasyonlarına, doğum kontrolü maskeleyiyle çocukların ana rahminde diri diri öldürülmesine kadar, akla alınmayacak 'Çin işkencelerini', dozunu artırarak sürdürmüştür. Mesela Çin'in atom denemeleri yaptığı, Doğu Türkistan'ın Lopnor Bölgesi'nde milyonlarca soy ve din kardeşimiz amansız hastalığın pençesindedir. Sistemli olarak her yıl milyonlarca Çinli asker, Doğu Türkistan'da iskan edilmektedir. Bu operasyonla, işgal yıllarının başında nüfustaki oranları yüzde 3 civarında olan Çinliler, Doğu Türkistan'daki 35 milyon esir kardeşimizi, şimdilerde yüzde 60'a varan nüfus oranıyla azınlıkta bırakmışlardır. Doğu Türkistan'daki Kızıl Çin zulmü anlatmakla bitmez...

DEĞİŞEN MİLLİ VİCDANIMIZDIR...

DÜŞÜNÜNÜZ... 1991 yılında, Merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Harbiye Orduevi'nde kucaklaştığı İsa Yusuf Alptekin'in kendisine emanet ettiği 'Ay Yıldızlı Gökbayrak'ı öpüp alına koyarken, Türk ve Dünya Kamuoyu önünde şunları söylüyordu... 'Belki biz göremeyeceğiz ama, Komünist Çin işgali altındaki Atayurdumuz Doğu Türkistan da yakın gelecekte esaretten kurtulup hürriyetine kavuşacaktır. O günler de yakındır...'

1995 yılının yaz aylarında, şimdiki Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, gözlerimizin önünde davası uğruna muhacerette 2 evladını, 2 gözünü kaybetmiş İsa Yusuf Beyimiz'in elini heyecanla öpüyor, 5 ay sonra da 'Ay Yıldızlı Al ve Gökbayraklar'a sarılmış tabutunu taşıyordu...

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1997 yılında bir blöf uğruna Çin'e teslim oldu. Kızıl Çin PKK konusunda şantaj yaptı, füze teknolojisi vaadinde bulundu ve Mesut Yılmaz'ın Başbakan sıfatıyla imzaladığı o gizli 'zavallılık genelgesi' yayınlandı. 'Bakan ve Milletvekilleri dahil, yöneticilerin' Doğu Türkistan ile alakalı toplantılara katılması, 'Doğu Türkistan'ın mazlum Gökbayrak'ının asılması' yasaktı artık... Ardından 'çarpık koalisyon döneminde' Çin Devlet Başkanı'na liyakat nişanı verilmesi, tabanca hediye edilmesi gibi kepezelikler sıralandı... Şimdiki iktidarın Kızıl Çin Yönetimi'yle muhabbeti 'fundık' gibi... Başbakan'ın gezisiyle başlayan muhabbetin 'yasaklı sahası' Doğu Türkistan... Kızıl Çin, şu sıralarda 'Doğu Türkistan' ifadesini bile 'teröristlik' görüyor ve bu 'emri baş üzre' sayılıyor. Ah, altından kısa zamanda çok sular akan, şu yıkılası gaflet köprüleri!..

Biliyor musunuz ki, bu görüntüler, Çin Devleti'nin emriyle, halen 'Türkiye sizi böyle sattı' ifadeleriyle halen Doğu Türkistan'da televizyonlarda günde birkaç defa yayınlanıyor... 'Değişen nedir' diye soracak olursanız; elbette 'küresel akrep kışkacındaki' milli şuurumuz ve vicdanımızdır..

Doğu Türkistan Gerçeği ve ABD

Hasan Mesut HAZAR
(Gazeteci - Yazar)

Yıllardır Komünist Çin'in zulmü altında inleyen Doğu Türkistan'a, 11 Eylül terör saldırısından sonra, ABD bile sırtını çevirmişti.

Halbuki bir zamanların Amerika'sı, Doğu Türkistan gibi daha nice mazlumların özgürlük umudu ve güvencesiydi. Ama süper olmak, silah ve ekonomisi güçlü olmak değilmiş!

Ülkeler demokrasi, adalet ve insanlık değerlerine bağlı oldukları oranda büyükler!

Süperler!. Bir zamanların ABD'sinin yükselen insanlık değerleri, 11 Eylül'den sonra maalesef zulüm, adaletsizlik ve çifte standartlarla yer değiştirir oldu. Bush yönetiminin gözlerini hırs bürümüş vizyonsuz şahinleri çok kısa sürede, dünya barışının ve huzurunun ruh köküne dinamit koydu.

ABD gibi bir özgürlükler diyarını, dünyanın her dininden ve milletinden insanının sevgiyle-hayranlıkla bağrına bastığı fırsatlar ülkesini, 'barış için tehdit unsuru' bir hale soktu. Terörle mücadele gibi haklı ve evrensel gerçeklerin arkasına saklanılarak uygulamaya sokulan yanlış politikalar, sadece İslam Dünyası'nı değil Batı'yı ve müttefik ülke halklarını bile ABD'den nefret eder hale getirdi.

Amerikan aleyhtarlığını, dünyanın her tarafında yükselen bir nefret dalgası yaptı!

İLK KURBAN DOĞU TÜRKİSTAN

ABD'nin, 11 Eylül sonrasında müttefiklerini bile dinlemeye lüzüm görmeden uygulamaya soktuğu bu yanlış politikaların ilk kurbanlarından birisi de, maalesef mazlum Doğu Türkistan ve Uygurlar oldu. Bırakın tam bağımsızlığı, en temel insani haklarına kavuşmak için mücadele eden Doğu Türkistanlılar, ABD tarafından Çin'in merhametine (!) terkedildi.

Yaşamak istiyoruz diyen insanların terörist ilanına, kendilerine yapılan zulüm, işkence ve baskıların artmasına, idamlarla yok edilmelerine adeta yeşil ışık yakıldı! Bir defa daha kirli çıkarlar, demokrasi, adalet

ve insan hakları gibi evrensel değerleri anında yuttu.

Her evrensel değer, kendilerini demokrasi ve özgürlük şampiyonu ilan eden ülkelerin bile kendi menfaatleri gerektirdiğinde, kullanılan aldatmacalar olduğunu, ortaya koydu.

HATADAN DÖNÜŞ SİNYALLERİ

Geçtiğimiz günlerde, ABD yönetiminin yaptığı bu vahim hataların tamiri yönünde, umut verici gelişmeler yaşandı. National Endowment For Democracy (NED) isimli düşünce kuruluşunun (www.ned.org) ve ABD KONGRESİ'nin Çin'deki insan hakları ihlallerini inceleyen bir alt komitesinin desteği ile Washington'da, Uygur Amerikan Derneği faaliyete geçti. Dernek, (www.uyghuramerican.org) isimli internet sitesini daha aktif hale getirecek çalışmalara başladı.

Beyaz Saray'ın hemen yanında en merkezi bir binada ofis tuttu. Öte yandan Mayıs ayının son haftasında, bu çalışmalara katkıda bulunmak için, Dünya Uygur Kongresi'nin lideri Erkin Alptekin ile, Uluslararası Af Örgütü'ne bağlı bir ekip, 'Doğu Türkistan belgeseli' hazırlamak için ABD'ye geldiler.

Erkin Alptekin, Doğu Türkistan davasının unutulmaz lideri, ömrünü bu yüce davaya adanmış rahmetli İsa Yusuf Alptekin'in oğlu. Babasının bütün Türk Dünyası'na emanet ettiği ulvi mücadeleyi, büyük mahrumiyetler içinde sürdürüyor. Erkin bey, uzun bir uçak yolculuğu yaparak geldiği Washington'da, hemen temaslarına başladı.

İlk önce Türk Amerikan Dernekleri Asamblesi (ATAA) genel merkezinde çok seçkin ve kalabalık bir davetli topluluğuna, 'Doğu Türkistan'ın Dünü, Bugünü ve Yarını' konulu nefis bir konferans verdi.

Ertesi günü Uygur Amerikan Derneği'nin düzenlediği muhteşem geceye katıldı.

ABD Kongresi'nden ve düşünce kuruluşlarından çeşitli yetkililerle temaslarda bulundu.

ABD'DEKİ DOĞU TÜRKİSTAN TOPLULUĞU

ABD'de sayıları 100 bini aşan bir Doğu Türkistanlı (Uygur) topluluğu var.

Erkin bey konuşmalarında, 'bu seçkin topluluğun, Çin-ABD ilişkilerinde önemli misyonu olduğunu' hep vurguladı.

Çin'in bu topluluğun çalışmalarını, 'terörist faaliyetler aldatmacası' ile izlemek yerine, Çin-ABD yakınlaşması için bir kazanç görmesi gerektiğini anlattı.

Komünist Çin'i, Doğu Türkistanlılar'a karşı yürüttüğü soykırım, işkence, baskı ve yoketme politikalarına acilen son vermeye çağırdı.

Gerek Erkin beyin başkanlığını yaptığı Dünya Uygur Kongresi'nin (www.eastturkistan.com), gerekse Uygur Amerikan Derneği'nin yaptığı bu çalışmalar, elbette mazlum Doğu Türkistan halkının acılarını dindirmeye yeterli değil!

Ama özellikle ABD'deki bazı sağduyulu düşünce kuruluşlarının tekrar Doğu Türkistan gerçeğine dönmeleri, çok umut verici bir gelişme.

Bu ilginin artarak sürmesini ve başta TOBB, TÜSİAD ve MÜSİAD olmak üzere Türkiye'deki iş aleminin önde gelen temsilcileri ile diğer gönüllü kuruluşların da artık, Doğu Türkistan davasına daha fazla sahip çıkmaya başlamalarını diliyoruz.

Outgoing mail is certified Virus Free.

Checked by AVG anti-virus system (<http://www.grisoft.com>).

Version: 6.0.692 / Virus Database: 453 - Release Date: 28.05.2004

Doğu Türkistan'da insan ve kültür hakları

Ceyda KARAN / Radikal

Dünyanın gözünden de, gönlünden de ırak yaşayan en kem talihli halk Uygur Türkleri. İpek Yolu rotasında petrol, altın, uranyum ve kömür yataklarının üzerinde oturma bedelini aheste aheste ödüyorlar. Çin devletinin 'Yeni Toprak' (Sincan) diye andığı ve 1949'daki işgalden beri Çinli Hanların 'fırsatlar ülkesi' gördüğü Türk-İslam uygarlığının beşiği Doğu Türkistan'dan söz ediyoruz. Müslüman Uygur halkın payına ya Lopnor'daki gibi nükleer denemeler ya yoksulluk ve sefalet ya da sürgünün düştüğü memleketten...

Çin, malum 21. yüzyılın yükselen pazarı. Pekin yönetimi 'yoksul Batı eyaletlerine refah götürme' bahanesiyle ancak ismen özerk olan bölgeye son dönemde milyarlarca dolar akıttı. Uygur başkenti Urumçi'de son birkaç yılda birbiri ardına gökdelenler, ferah feza apartmanların blokları yükseldi, geniş caddeler inşa edildi. Ama bu gelişmeden payını sadece Pekin'in her yıl binlercesini bölgeye yolladığı Hanlar aldı. Çin, Doğu Türkistan'daki demografik dengeyi nükleer denemelerden, zorunlu kürtajlara uzanan ince bir operasyonla altüst etmiş durumda. 50 yıl önce nüfusun yüzde 90'ını Uygurlar oluştururken, bugün bu oran yüzde 49'a düştü. 300 bin Çinli Han'ın sayısı ise 7.5 milyona yükseldi.

Bugün petrol, maden arama ve demiryolu gibi sektörlerde çalışanların büyük çoğu Çinli. Kültürleri, dilleri yıllarca ayaklar altına alınan, eğitimsiz bırakılan Uygurlar ise artık kalifiye görülüyor. Üniversitelerde dilleri Türkçeyi öğreten programlar yasaklanırken, onlar Mandarin bilmedikleri gerekçesiyle iş bulamıyor. Sebat edip üniversite bitirenler işsiz gezerken, Uygur kızları, Urumçi'nin popüler bölgelerindeki karaoke barlarda saati 12 dolara seks işçiliğiyle iştilal ediyor. Kırsal kesimde Uygurlara düşen çiftçilik, hayvancılık ve orman işçiliği gibi işkolları da ekonomik gelişme adına ortadan kaldırılıyor. Yili bölgesinde Tekas Irmağı üzerine kurulacak hidroelektrik santralında olduğu gibi ABD hükümeti destekli proje 18 bin Uygur'u evinden ve ekmeğinden edecek. Topraklarının istimlak bedeli için vaat edilen 5 biner dolar bile onlara çok görülüyor. Geçenlerde Uygurlar bu paranın sadece 100'er dolarını aldıkları için sokağa dökülünce karşılarında yine güvenlik güçlerini buldu. Ama tabii Budizm sevdalısı Hoolywood'un da etkisiyle dünyanın alicenaplığından yararlanan Tibetliler gibi medyatik olmadıkları için 'ejderin pençesinde' yaşayan Uygurları işiten kimsecikler çıkmadı...

Doğu Türkistan: “Çin Ortaasyası’nda Etnik Ayrımcılık ve Kontrol”

Yard. Doç. Dr. Hayati Aktaş

Karadeniz Üni.İkt.İdar.Fak.Uluslararası İliş. Böl.Bşk Yrd.

“Sinkiang” kelimesi Çinliler tarafından bölgeye daha sonradan verilmiş bir addır. “Şin-Cang”, “Xinjiang” veya “Shin Cihiang” olarak ta telaffuz edilelen ve İngilizceye “Sinkang” olarak geçen bu terimin manası Çinlilerin kendi yazılı metinlerinden de anlaşılacağı üzere “Yeni Hudut”, “Yeni İşgal Edilen Toprak”, “Yeni Kazanılan Yer” “Yeni Domiyon” anlamındadır.

1884 yılına kadar, eski bir Çin deyimi olan, “Batı Bölgesi” (Hsi-ju) adıyla ifaade edilen Doğu Türkistan toprakları 18 Kasım 1884 yılında, Çin İmparatorunun bir direktifi ile Çin’in 19. Vilayeti olarak “Shin Cihiang” a çevrilmiştir. Aslında Mançurya Devleti’nin yeni sınır eyaleti anlamında bu ad verilmiştir.. Daha çok “Yeni Cephe” manasını taşımaktadır. (1) Çin’de yayınlanan bilimsel bir dergide bugünkü Şincang topraklarına geçmişte Doğu Türkistan denildiği ifade edilmiştir. (2) Bölgede “Doğu Türkistan” adıyla 1933 ve 1944 yıllarında iki bağımsız devlet kurulmuştur. (3) Nitekim kitabın yazarı da kitapta “Doğu Türkistan” yerine tarih hatası söz konusu olsa bile uyum ve tutarlılık nedeniyle “Şin Cang” adını kullanıldığını ifade etmektedir.

“Şin Cang” ismi ile geçmişte bir devlet kurulmadığı gibi, böyle bir coğrafi terimde yoktur. Bugünkü Çin yönetimi, 1949 yılında ülkeyi işgal ettikten sonra da bu terimi kullanmaya devam etmiştir. 1955 yılında ise bölgenin resmi adı “Şin Cang Uygur Özerk Bölgesi” olarak ilan edilmiştir.

Tarihte Türklerin ana yurdu olan Doğu Türkistan ve halkı ; Gerek doğal güzellikler, gerek etnik özellikler ile sosyal ve kültürel bakımlardan Çinlilerle meskun olan bölgelerden farklı özelliklere sahiptir. (4) İklim şartları, yüzey şekilleri ve hayat tarzı bakımından Çin ile çok esaslı farklara sahip olan Doğu Türkistan, konumu ve özellikleri itibarıyla da Çin coğrafya sahası içinde bulunmaz M.Ö. 210 yılında yapılan Çin seddi, Çin in milli ve resmi hudunu teşkil eder. (5)

Bir çok Çin kaynaklarında, tarihte Doğu Türkistan

bölgesinde hiçbir Çinlinin bulunmadığı belirtilmiştir. 339 senesinde Doğu Türkistan ın Turfan, Karşehir, Kuçar, Hoten ve Çargalık yollarından geçerek ülkenin hemen her tarafının dolaşmış bulunan meşhur seyyah Çinli rahip Fa Şan yazdığı hatırasında Doğu Türkistan’ ın şehir ve kasabalarında hiçbir Çinliye rastalamadığını kaydeder. Bu beyan 339 senesinden 1760 yılına kadar geçen 1370 yıl zarfında Doğu Türkistan ın hiçbir yerinde Çin kolonisinin bulunmadığını gösteren tarihi bir vesikadır. Diğer bir Çinli seyyah olan rahip Şuang Cang ın anlattıklarında rahip Fa Şan ifadelerini doğrulamaktadır. Seyyah 629-645 senelerinde Doğu Türkistanı baştan başa dolaşmış ve Doğu Türkistanda bu devirlerde yaşayan Türk kabileleri hakkında çok geniş bilgiler vermiştir. (6)

Doğu Türkistanda yaşayan Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek, Salar gibi halkların Türk ırkına mensup oldukları ilim dünyasınca kabul edilen tarihi, kültürel, bir gerçektir. Nitekim Çin medeniyetinin kurucusu olan Dr. Sun Yat Sen 1924 yılında yayınladığı meşhur “San Min Cu-Yiu” (Üç halk prensibi) adlı kitabında, Doğu Türkistanlılardan bahsederken? “Müslüman Türkler” tabirini kullanmıştır. Çin hükümeti tarafından yayınlanan yeni Çin atlasında Sinkiang’daki Türkler Türkçe konuşurlar denilmektedir. (7) Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserinde; Türkistan’ın doğuda Çin hududundan batıda Kıpçak ve Peçeneklerin bulunduğu Rum ve Rus hududuna kadar uzadığını yazmaktadır. (8) Yabancı tarihçilerden ise Ligetti ve Berthold da eserlerinde “Türkistan”, “Doğu Türkistan” tabirlerine yer vermektedir. (9) Ayrıca daha bir ço kaynaklarda “Türkistan” ve “Doğu Türkistan” ifadelerii görmekteyiz. Dolayısıyla bugün Çin idarwesi altında “Sinkiang Uygur Özerk Bölgesi” olarak nitelendirilen bu bölgenin tarihte “Doğu Türkistan” olarak isimlendirildiği ve bu adın buraya sonradan verildiği ortaya çıkmaktadır.

DOĞU TÜRKİSTAN’IN STRATEJİK VE

JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Amerikalı bilgin Prof.Owen Lattimore tarafından "Asyanın Kalbi" olarak tanımlanan Doğu Türkistan Türklüğün Yurdu,Türk medeniyet ve kültürünün kaynağıdır.Türk destanlarının,Türk mitolojisinin Dede Korkut masallarının ortaya çıktığı merkezidir.Meşhur Doğu ile batı arasında çeşitli dinlerin , medeniyetlerin ve ticaretlerin ortak değişim sahasını oluşturan Doğu Türkistan,Çinlilerin batıya yönelik bütün akınlarını durdurma görevi üstelenen bir Türk kalesi olmuştur.(10) Modern stratejisi bakımından denizlerden çok uzak olması,yüksek dağlarla ve çöllerle çevrili bulunması itibarıyla dünyada ender rastlanan "savunma ve saldırı"merkezidir aynı zamanda.

Doğu Türkistan; Batı Türkistan,Kazakistan ve Tacikistan Cumhuriyetleri ile Pakistan, Hindistan, Kaşmir, Tibet, Moğolistan ve Çin ile komşudur. Bu ülkeler ile Doğu Türkistan arasında kara yolu bağlantısı sağlamak çok kolay olduğundan jeopolitik önemi oldukça büyüktür.(11) Coğrafi ve etno-kültürel çeşitlilik bakımından özellik arzeden Doğu Türkistan bugün Çin Halk Cumhuriyeti içinde en büyük ve en geniş topraklara sahip Müslümanların ve Türklerin çoğunlukta olduğu tek özerk bölge konumundadır.(12)

Batıdan doğuya hatta güneye doğru olan askeri hareketler için son derece uygun bölge olan Doğu Türkistan'ın 2000'li yıllarda doğu ile batı arasında kara,hava hatta demiryolu ulaşımında önemli roller üstleneceği bir gerçektir.Nitekim Türk-Sib Demiryolunun ikinci ayağı Doğu Türkistan'a uzatılmıştır.Böylece Moskova'dan Pekin'e kadar uzanan emiryolu ikileşmiş olacaktır.Dolayısıyla İstanbul ile Honkong arasında bağlantı kurulmuş olacaktır.

Çin ayrıca Orta Asya'ya açılabilme için Doğu Türkistan'ı kendisi için çok önemli görmektedir.Bu nedenle Çin,Ocak 2000 tarihinde Sinkiang Uygur Özerk Otonom Bölgesi'nin (Doğu Türkistan) başşehri Urumçi'den Kırgızistan'ın güneyindeki Osh şehrine kadar uzanan tren seferlerini başlatmıştır.The Economist dergisinde yer alan bilgilere göre (13) demiryolunun Urumçi-Osh,Kaşgar uzantısı için Çin, 6 milyar yuan (725 milyon dolar) harcama yapacaktır.Çin için,Kazakistan ve Türkmenistan gibi Batıya uzanan Türk Cumhuriyetlerindeki büyükenerji rezervlerine bir geçiş kapısıdır bu demiryolu.

Bugün Doğu Türkistan'da 195 milyon hektarlık ekilebilir toprak mevcut olduğunu görüyoruz.Bu bölgede yetiştirilen pamukta Çin devletinin temin etmektedir.Doğu Türkistan ayrıca meyve sebze ve Kavun üretiminde oldukça zengindir.(14) Yer altı kaynakları bakımından oldukça zengin olan Doğu Türkistan'da petrol rezervlerinin İran ve Irak'taki rezervlerden on misli fazla olduğu söylenmektedir.Ülkenin 25 yerinde altın yatakları,12 değişik bölgesinde petrol yatakları,7 yerinde

bakır madenleri,7 yerde kurşun madenleri,10 yerinde demir yatakları,133 noktasında kömür elde edilmektedir.Kömür maden sahalarının yüzölçümü 90 bin kilometre karedir. 26 noktadan bakır ve nikel elde edilmektedir. İsveçli araştırmacılara göre doğal gaz rezervi 8 milyon metreküptür. 20 noktada doğal gaz mevcuttur. Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanının ifadesine göre "Dünyanın en zengin petrol yatakları ve Asyanın en zengin altın yataklarının bulunduğu ülke" Doğu Türkistandır.(15)

Doğu Türkistanda büyük istilaların geçiş kapısı olan Turfan çöküntüsü deniz yüzeyinin 154 metre altında olup Çungaryanın kapısıdır ve bu bölge çorak Taklamakan çölüyle Lop Nor un tuzlu topraklarına açılır.

Çin Halk Cumhuriyetinin nükleer uzay araştırma merkezi burada bulunmaktadır.(16) 16 Ekim 1964 te hiçbir koruyucu tedbir alınmadan ilk atom bombası burada patlatılmıştır. 1964 yılından bu yana 11 i yer altında olmak üzere 46 nükleer deme yapılmıştır.

1984 te yapılan nükleer denemede 150 klatonun altında olduğu sanılan bombanın richter ölçeğine göre 6.8 şiddetinde bir yer sarsıntısına yol açtığı İsveçli uzmanlarca ifade edilmiştir. Stockholm deki yetkililer patlatılan bombanın Hiroşimaya atılan bombadan 6 veya 8 kat güçlü olduğunu açıklamıştır. Urumçi radyosunun 1988 yılı içerisindeki bir yayınında nükleer denemelerin etkisiyle sarılık ve basına , deri kanserine yakalanan 122 bin kişinin %54 nün öldüğü resmen açıklanmıştır.

Çin Teknoloji ve Bilim Komitesi başkanı Wu Shing ; Çin in nükleer güvenlik konusunda geri olduğunu ve kendi sistemini geliştirmesi gerektiğini açıklamıştır. Zira nükleer deneme sonucunda bölgede karaciğer, akciğer ve deri kanseri vakalarında artış görüldüğü ve tarım ürünlerinde de ciddi sorunların yaşandığı öne sürülmüştür. (18)

DOĞU TÜRKİSTAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİNDE EŞİTSİZLİK VE HAKSIZ UYGULAMALAR

Çin Halk Cumhuriyeti bu bölgede hemen hemen her alanda eşitsizliğe ve adaletsizliğe dayalı bir anlayış sergilemektedir.Mesela başkent Urumçi'deki 200 bin endüstri işçisinin %10'u Türktür(19).Yine Urumçi'de tekstil fabrikasındaki çalışanların %90'ının Çinli olduğunu görüyoruz(20).Yüksekokullarda ise öğretmenlerin sadece %25-26'sı Türktür. (21)

Bölgeye zorla ve planlı bir şekilde asimilasyon amacıyla yerleştirilen Çinli göçmenlerin bölgede yerleşmeleri için "Özel Ekonomi Bölgeleri" yeni şehirler oluşturulmuştur.(22)Çinli göçmenlerin yerleştirildiği şehirler ile Uygur ve Kazakların yoğun olarak bulunduğu şehirler arasında refah seviyesi bakımından oldukça derin uçurumlar vardır.Uygurların yoğun olarak bulunduğu Kaşgar özellikle çok geri bırakılmıştır.(23)1984'te bölgeyi

ziyaret eden bir başka gazetecinin izlenimleri ise şöyledir: "Kaşgar' a vardığımız zaman manzara değişti. Tam bir ortaçağ gibi"(24).

DOĞU TÜRKİSTAN'IN NUFÜS MESELESİ

Resmi kaynaklara göre ülkenin işgal edildiği 1949 yılında Doğu Türkistan'ın nüfusu 4.333.400'dür. Bu sayı o zamanki Çin'in nüfusundan (541 milyon) %1'inden bile azdır. Diğer taraftan Doğu Türkistan'ın yüz ölçümü (1.8milyon kilometrekaredir)ki, bütün Çin toprağının altıda birine eşittir. Yani Doğu Türkistan Çin'de nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu bölgelerden biridir.

1984 yılında resmi Çin makamlarına göre bölgenin nüfusu 13.440.800 ulaşmıştır ki, bu artış %2.1'e tekabül etmektedir. Ortalama olarak bu artış hızı binde 32.9'dur. Bu da Çin ortalamasından (binde 18.3) çok daha fazladır. 1953'ten 1983'e kadar olan resmi Çin sayım verilerine göre Doğu Türkistan bu özelliklere sahip ikinci bölgedir. Ancak 1949 yılından bu yana bölgede gerçek manada bir nüfus sayımı yapılmadığından dolayı bölgenin nüfusuyla ilgili olarak verilen rakamlar gerçek dışıdır ve inandırıcı değildir. Etnik ve siyasi duruma göre masa üzerinde belirlenen rakamlar bölgenin asıl sahibi olan Türk unsurunun yok edilmesini, yok sayılmasını amaçlamaktadır.

Kendi verilerinden de anlaşılacağı üzere gerçekte nüfus açısından Doğu Türkistan Çin'den farklı ve avantajlı bir yapıya sahiptir. Yani Doğu Türkistan'ın nüfus artışı Çin'inkinden çok fazladır. Ancak, bölgenin Çinliler tarafından işgalinden sonra, özelliklerin sonu, altmışlı ve yetmişli yıllarda planlı ve yoğun şekilde getirilen Çinli göçmenlerden dolayı, bu dönemlerde suni nüfus artışları görülmektedir. Bu da bölgedeki Türklerin sayıları hakkında kesin bir rakam elde etmemize engel etmektedir. Doğu Türkistan'ın demokrafik özelliğinden dolayı, Çin yönetimi farklı bir nüfus politikası uygulamaktadır. Gerçekten nüfusun %90'ından fazlası Müslüman Türklerin oluşturduğu bu bölgeyi tam olarak kontrol altına almayı amaçlayan Pekin yönetimi bu hedefe ulaşmak için insan hak ve hukuklarını hiçe sayan, insanlık dışı bazı tedbirlere başvurmuştur. Mesela "doğum kontrolü", "mecburi kürtaç", "nükleer denemeler", "özel mülkiyetin kaldırılması", "verimli arazilere el konulması" bu arazilere "Çinli askerlerin yerleştirilmesi" ve "bölgeye Çinli göçmenlerin getirilmesi" gibi kanun, talimat ve tedbirlerle;

-Bölgedeki Türk nüfusunun azınlağa düşürülmesi

-Çin nüfusunun çoğunluğu elde etmesi

-Ve bu şekilde Türk nüfusunun eritilmesi planlanmıştır.

Nitekim bu gibi insanlık dışı yöntemler etkisini

göstermiştir. Mesala 1984 yılında doğal doğum artış hızı Doğu Türkistan ve Çin'de birbirine çok yakın olmuştur. En fazla doğumun görüldüğü 25-29 yaş grubu incelendiğinde

Doğu Türkistan da bu oran %3.12 iken, Çin'de ise 4.46'dır. Ancak daha düşük yaş gruplarındaki kadınların yüzdesi Çin'e göre daha fazladır. Buda tüm resmi devlet engellemesine rağmen, doğum artışındaki düşüş hızının fazla devam etmeyeceğini göstermektedir. Ayrıca Doğu Türkistan'da adetlerden dolayı evlenme yaşının Çin'e kıyasla düşük olması da tüm olumsuzluklara ve engellemelere rağmen, bölgedeki Türk nüfusunun sürekli artacağına işaret eder.

Doğu Türkistan'da 1949 yılından sonra, yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı Çinli nüfus oranında çok fazla artış olmuştur. 1949 yılında %4 olan Çinli nüfus oranı 1954'te %9.8, 1964 yılında %32.86, 1984 yılında %39.78'e yükselmiştir. Senatör M. Mansfield'in ABD Kongresine sunduğu Gezi Raporuna göre, 1975'te Doğu Türkistan'daki Çinli nüfus oranı %41.4 Uygurların oranı ise 45.7'dir.

1953 yılında bölgenin nüfusunu 4.218.000 olarak ilan eden Çin kaynakları (Scharping Umsiedlungsprogramme für Chins Jugend, 1955-1980(1981) s.436), 1967 yılında ise bu rakamı 5.726.000'e çıkardılar. (Drew, Sinkiang in CAR, 1986 no:3 s. 208) Yani 14 yıl içinde sadece 1.5 milyon civarında nüfus artışı olduğunu unutmadan beyan ettiler. Halbuki 1938 yılında Çinli Genel Vali Şin Si-Sey'in yaptığı derme çatma sayıma göre bile bölgenin nüfusu 4.774.778 dir. (H. B. Gayretullah, Altaylarda Kanlı Günler, İstanbul, İstanbul 1996) Daha eskilerde gidecek olursak 1876'daki nüfus 4.799.700'dür. (Mehmet Atif, Kaşgar Tarihi, 1911, s. 11) bir başka Çin kaynağında "China Year Book", 1929 yılında bölgede 4 ila 6 milyon civarında insanın yaşadığı yazılır. (China Year book 1935-Novy Vostok XXXVI. Moskov. 1929, s. 106) 1949 yılında ise Mao Dung bölgede 9 milyon insanın yaşadığını açıklamıştır. (Mao Ze Dung. Seçme eserler 5. Cilt)

Bu birbiriden karışık rakamları üst üste koyduğumuzda karşılaştığımızda günümüzdeki Çin resmi istatistiklerine göre: 1929 ila 1949 arasında geçen sürede bölgede hiç nüfus artışının olmadığı hatta azaldığı görülecektir. Mesela Mao'nun rakamını ele alırsak 1949'da 9 milyon olan bölgenin nüfusu resmi Çin kayıtlarına göre 1967'ye geldiğinde 3 milyon azaldığı görülecektir. Yine 1929'daki 4 ila 6 milyon rakamını ele aldığımızda, 1949 yılındaki sayının 4.333.000 olarak ilan edilmektedir. Yani 20 yıl içinde Doğu Türkistan'da hiç nüfus artışı olmamıştır. 1982 yılına geldiğimizde bölgenin nüfusu 13.081.438 kişi olarak ilan edilmiştir. Ama, bu rakam içinde Türk nüfusu oranı 5.376.918 olarak gösterilmiştir. Bu son rakamları karşılaştırdığımızda ise 1949 yılındaki 4 milyon (Çinliler Hariç) olarak gösterilen Türk nüfusunun,

1982 yılında gelindiğinde 33 yıl içinde sadece 1.377.000 kişilik oldukça komik bir artışla 5.300.000 kişiye yükselmiştir.

Resmi Çin rakamlarına baktığımızda nüfus açısından Doğu Türkistan'ın "soykırım tehlikesi" altında olduğu açıkça görülmektedir. 1949'da %4 olan Çinli nüfus, 1990'larda gelindiğinde %40'lara ulaştığı resmen ifade edilmiştir ki, bu oran, Çin'in gerçek hedefinin göstergesidir. Çin'in gerçek hedefi ise bölgeyi Çinileştirmektir. Nitekim başkent Urumçi, petrol-sanayi merkezi Karamay, Şhenzi, Küyüting, Fukang gibi onlarca şehirde Çinli nüfus oranı %80'leri aşmıştır. Yaklaşık 11 şehirde Çinli nüfus oranı %65'lerin üzerindedir.

Bölgenin 200 milyon insanı besleyebilecek kapasiteye sahip olduğunu ifade eden Çin yönetimi 2000'li yıllarda bölge nüfusunu 100 milyona çıkarmayı planlamıştır. Çin dahili raporlarına göre her yıl ortalama 200 ila 500 bin arasında Çinlinin bölgeye yerleştirilmesi devam etmektedir. Tahminimizce önümüzdeki 10 yıl içinde 40 ila 50 milyon Çinli göçmenin getirilmesi ile nüfusu 100 milyona ulaşmış olacaktır.

Çin yönetimi 21. yüzyıla üç aşamada süper devlet olma planını yürürlüğe koymuştur. Pekin yönetimi işgal altındaki Doğu Türkistan'ı çıkış kapısı, atlama taşı olarak kullanıp Avrupa'ya kadar uzanan Avrasya coğrafyasında egemen olma gibi bir amaç gütmektedir. Ancak Çin'in bu hedefine ulaşabilmesi için; Batıya açılan tek doğal kapısı olan Doğu Türkistan'daki hakimiyetini sağlamlaştırması gerekmektedir.

a) Arka bahçesi olarak telakki ettiği Kazakistan,

Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan gibi Türk Cumhuriyetlerini "Şanghay Anlaşması", "Çinli Göçmenler", "Ekonomik Krediler" yöntemi ile albuka altına almak durumundadır.

b) Kuzeyden gelebilecek tek ciddi tehlike olarak gördüğü Rusya ile bu aşamada ilişkilerini sağlama almak ve orta vadede birliktelik hareket etmek durumundadır.

c) İslam ülkeleriyle, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve Pakistan ile iyi geçinmek mecburiyetindedir.

d) Ve son olarak de hür dünyasındaki bilhassa Türkiye ve Amerika'daki Çin karşıtı eylem propagandaları durdurması zorunluluğu vardır.

Pekin yönetimi: Doğu Türkistan'daki hakimiyetini sağlamlaştırma operasyonunun ilk adımını, bölgenin sahibi Türk nüfusunu planlı Çinli göç, doğum yasağı ve mecburi kürtaj, işsizlik, nükleer denemelerle kobay olarak kullanmak suretiyle azınlığa düşerek ve yargısız infaz, keyfi idam işkence ve çalışma kamplarında mecburi ikamet gibi insan hakları ihlalleri ile sindirerek atmıştır. Şimdi Kazakistan'a, Kırgızistan'a yönelmiştir. Bugün bir milyon Çinlinin bu bölgelere yerleştiği tahmin edilmektedir. Silah, füze ticari kredi gibi yöntemlerle Türkiye ve diğer İslam ülkeleriyle de şirince bağlantılar kuran Çin yönetimi hem doğudan hemde batıdan hem günyden tüm dünyayı bir ay gibi sarmaktadır.

Çin'in esas hedefi; Tayvan'ı ana kıtaya kattıktan sonra Kazakistan ve Kırgızistan'dan toprak talebinde bulunmak, gerekirse Kazakistan topraklarının bir bölümünü işgal etmek. Asya Pasifik'te tek ülke olduktan sonra da dünyanın tek süper gücü olmaktır.

- 1- Owen Lattimore, Pivot of Asia, Boston, 1950, s.50; Baymirza Hayit, Türkistan; Rusya ile Çin arasında, İstanbul, 1975, s.148.
- 2- Şıncang Tezkeresi, "Çin'in Batı Diyarlarının İdare Tarihi" 1996 sayı 4, s.85,
- 3- M.Emin Buğra, Şarki Türkistan Tarihi, Keşmir, 1942; İsmail Cengiz, Çin'de İslamiyet ve Türkler, İstanbul, 1983; İsa Alptekin; Doğu Türkistan Davası, İstanbul, 1992, İktil Kurban, Şarki Türkistan Cumhuriyeti, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992 isimli eserlere bakınız.
- 4- Cu Gung Tieng, Çin Hudut Miletleri Tarihi, (Cu Go Bien Cang Min Cien Şi), 1951, ss.103-116.
- 5- Yeni Çin Atlası, Şanghai, 1939, s.51.
- 6- Herman Albert, Historical and Commercial Atlas of China, Harvard University Press, 1935, ss.70-84
- 7- Lao Ming-Yuan, Çin Tarihi kronolojisi, Pekin, 1956.
- 8- Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, C.I, İstanbul 1981, ss.22-23
- 9- L.Ligetti, Bilinmeyen İç Asya, Cilt 2, ss.11-12-23-232-262; W.Berthold, Moğol İstilasına Kadar Türkistan, s.26
- 10- Owen Lattimore, a.g.e., s.62

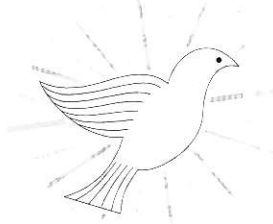
- 11- İsa Yusuf Alptekin, oğu Türkistan davası, İstanbul, 1992, s.43; Rene Cagnad ve Michel Jan; İmparatorluklar Beşiği, çev.Erdem Akbulut-Ahmet Şensilay, İstanbul, 1994, s.13
- 12- Yuan Quing Li, "Population Change in the Xinjiang Autonomous Region (1944-1989)". Central Asian Survey, Cilt 9, sayı 1, 1990, s.49.
- 13- The Economist, 12-28 Şubat 2000, s.61
- 14- İsmail Cengiz, Doğu Türkistan'ın Yer altı ve Tabii Zenginlikleri, Doğu Türkistan'ın Sesi, 1998, No 55, s.9.
- 15- İsmail Cengiz, a.g.m., s.13
- 16- Rene Cagnad ve Michel Jan, a.g.e., s.13.
- 17- Arab News, 5 Kasım 1985.
- 18- Arabiya, Kasım 1981, Sayı 3, s.18.
- 19- Der Spiegel, Kasım 1979, No 82, s.20.
- 20- The New York Times, 10 Temmuz, 1983.
- 21- Far Eastern Economic Review, 29.08.1985.
- 22- K.Worikoo, 'Şıncan'da Etnik Dinsel Uyanış' Avr. Etüdleri Der., 1995, Sayı 4, s.40.
- 23- Ceyhan Altınyelek, Tercüman Gazetesi, 12 Kasım 1984.
- 24- Engin Bilginer, Hürriyet Gazetesi, 14 Kasım 1984

09.05.2004 Pazar günü Doğu Türkistan Vakfı'nda Doğu Türkistanlı dostlarımızın katılımı ile gerçekleşen 5. Olağan Genel Kurulda yeni seçilen yönetim kurulu aşağıdaki gibi oluşmuştur.

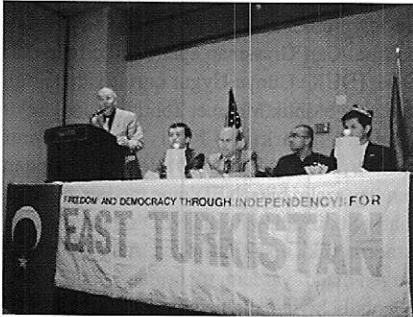
1. Seyit TARANCI	Genel Başkan	6. Celil TURAN	Muhasip
2. A.Kerim POSMA	Genel Başkan Yrd.	7. Hidayetullah GÖKTÜRK	Muhasip Yardımcısı
3. Mehmet KAŞGARLI	Genel Başkan Yrd.	8. Alim KARLUK	Üye
4. Kadir AHAN	Genel Sekreter	9. Murat AHUNBAY	Üye
5. Aytek AHUNBAY	Genel Sekreter Yrd.		

Yeni seçilen Yönetim Kuruluna Doğu Türkistan davasında başarılar dileriz.

Dünya Uygur Kurultayı'ndan

Haberler

31.05.2004 tarihinde UAA Kongresi yapıldı.
31.05.2004 UAA teşkilatining kurultiyi (ABD)

29.05.2004 UAA Medeniyet Gecesi (ABD)
29.05.2004 Uyghur Medeniyet Kichisi (ABD)

30.05.2004 NED Ziyareti (DUK ve Yönetimi)
30.05.2004 DUK Heyetining NED ziyareti (ABD)

30.05.2004 RFA (Radio Free Asia) Toplantısı
30.05.2004 DUK Heyetining RFA Ziyareti ve
Radio başlıklıkları bilen sohbeti (ABD)

Sayın:Okuyucularımız Gökbayrak Dergimizin 59 Sayısından itibaren Dünyanın dört bir yanına dağılmış Uygur kardeşlerimizde DUK.'un yaptığı faaliyet haberdar olması için Uygurca yazlı haberlerimizde yayınlanacaktır. DUK. (Dünya UYGUR KURULTAYI)Teşkilat Başkanları bulunduları ülkede Gökbayrak dergimizin Temsilciliğini üstlenmiş bulunmaktadır. Temsilcilerimizin İsim ve Telefonları Dergimizde yayınlanmıştır.

DUK Faaliyetleri (Türkçe)

1-) 28.05.2004 tarihinde Amerika'daki Türk topluluklarının oluşturdukları ATA(Amerikan asemblesi) merkezi binasında Dünya Uygur Kurultayı Başkanı Erkin Alptekin seçkin bir davetli topluluğuna hitaben Doğu Türkistan meselesini ABD.Çin ve Türkiye perspektifinden ele aldı.Konuşmada DUK. Yönetiminden Mehmet Tohti (Kanada)Uygur Amerikan Assosion Alim Seytof (ABD) Seyit Tümtürk(Türkiye) Enver Can (Almanya) hazır bulundular.

2-) 29.05.2004 tarihinde UAA. tarafından ABD.de yaşayan Uygurlar ABD'li siyaset ilim adamları entelektüel camia ve Doğu Türkistan dostları onuruna Doğu Türkistan Medeniyet gecesi adı altında yemekli bir resepsiyon verilmiş davete yaklaşık 250 seçkin misafir ve Türkiye, Avustralya,Almanya, Fransa,İngiltere Hollanda ,Kanada Orta Asya Belçika gibi bir çok ülkeden Doğu Türkistanlı teşkilat başkanları katılmıştır.Toplantı Amerikalılara Uygurların insani medeni yönünün tanıtılması ve tespiti açısından çok güzel bir fırsat olmuştur. Toplantıda ABD.Cumhuriyetçi Senatörü Barley Frank bir konuşma yapmıştır.

3-) 30.05.2004 tarihinde RFA (Radyo Free Asia) üst düzey yöneticisi Mr.Deen tarafından DUK. Başkanı Erkin Alptekin bey ve DUK .yöneticileri adına radyo merkezinde bir toplantı düzenlenmiş toplantıya DUK yönetiminden Bşk.yrd. Mehmet Tohti, Gn.Sek.Alim Seytoff Türkiye sorumlusu Seyit Tümtürk, Erkin Emet ve Dr. Erkin Ekrem , Nuri Türkel radyonun Uygurca bölümünde çalışan personel katılmıştır.

Hormetlik kitaphan we bizni chin qelbidin qollap kiliwatqan mushteriler, hem keng yazghuchi shair qelemkeshler shuni jiddi seminglerge salimizki mushu sanimizdin bashlap pütün dunyaning her tereplirige qumdek chechilip ketken keng uyuqlarning nowette yengidin qurruqlghan dunya Uygur qurultayining ishliwatqan hizmetliridin paaliyetliridin hewerdar qilish uchun Uygur latin yeziqida hewer berishini öz zimmissige aldı. shundaqla her qaysi doletlerdiki teşkilat reisleri bu gok bayraqwning shu özi yashawatqan doletlerdiki wekili bolup, bu jornalni tehimu yahshi supetlik chiqirish üçün ularning ismi we telefon numuri besildi. hemmimiz birlikte ittifaqlaship, ortaq tiriship yurtimiz sherqi türkistanning dawasini birlikte elip mengishqa pütün küchümüz bilen qolgha keltüeyli.

DUK Paaliyetleri (Uygurca)

1.(DUK)Dünya Uygur qurultayi Reisi Erkin Alptekin 5.ayning 28. küni Amrika peyitexti Washington shehrinde Amrikadiki Türklerning uyushturghan ATA kiskınamlık Uygur Amerikan Asembliesining merkez binasida bir gurup mihmanlar bilen sherqi Türkistan mesilisi xitay hükümetning qilmishliri heqqide tepsili bir sohbet ötkezdi.DUK muavin reisi Mehmet Tohti (Kanada) UAA den Alim Seydof, Nuri Türkel, Ömer Kanat(ABD) Seyit Tümtürk,Dr. Erkin Emet,Dr. Erkin Ekrem Türkiye, Enver Can Girmanya din qatnashti.

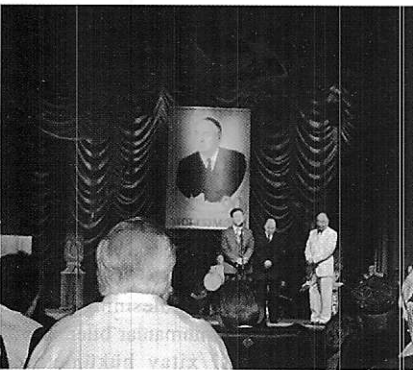
2.5.ayning 29.küni UAA teripidin Amrikadiki Uygurlar,Amrikalik Siyaset erbabliri ilim edemlirige Uygur medeniyet kechisi isimlik bir paliyet ötküzüldi. yighinda 250 etrapida mihman bilen birge Türkiye, Avusturalya, Girmanya ,Fransa, İngilye, Hollandiye, Belgiye,Kanada,Orta Asya qatarliq bir nechi devlettin kelgen sherki Türkistanlik teşkilat reisleri ve qurultay azaliri qatnashti.yighin Amrikalilqlerge uygur milletininig insani ve mediniyitining tunitilisi üçün chong bir sinaq boldi.yighinda Cumhuriyetçi partiyedin Amrikaliq senator barley Frank ependimi sherki Türkistan ve

30.05.2004 DUK Yönetimi ve NED Yetkilileri ile
30.05.2004 DUK Heyeti NED Başhliki Carli
Greesman efendibilen birge (ABD)

12.06.2004 Kazakistan Almaata Şhrindeki Uygur
Liselerinden birinin görünüü...
12.06.2004 DUK Heyeti Kazakistan Almaata şhrinde
Uygur mektipi aldidada (Kazakistan)

10.06.2004 Ziya Semedi 90. Doğum Yılı Anma
Toplantısı (Kazakistan)
10.06.2004 Ziya Semedi'nin 90. Doğum yılığa
DUK Reisi Erkin Beğ ve Askarcan, Seyit Efendi
katnaştı (Almata - Kazakistan)

06.06.2004 İstanbul Doğü Türkistan Vakfı'nda
Bilgilendirme Toplantısı
06.06.2004 DUK kuruluşibilen ve ABD ziyaretleri
hakkide İstanbuldiki teskilatlerini agalanduriş
yigini (İstanbul)

4-) 30.05.2004 tarihinde ABD de bulunan Natianol Andounurment for demokrasi adlı kurumun Başkanı Sn.Carll Greesman ve yardımcıları Melisa Birchard ve Louisa Greve hanımlar ile DUK Bşk. Sn. Erkin Alptekin başkanlığında DUK yönetiminden Mehmet Tohti, Alim Seytoff, Nuri Türkel, Seyit Tümtürk den oluşan bir heyet katılmışlardır. (NED) in Amerika da faaliyet gösteren (UAA) Uygur Amerikan Assosations Uygur Amerikan teşkilatına 75,000\$ maddi yardımından dolayı teşekkür edilmiştir ve gelecekte iş birliğinin artırılması kararı alınmıştır.

5-) 31.05.2004 tarihinde UAA kongresi yapılmış kongrede Nuri Türkel başkanlığında Ömer Kanat Alim Seytoff, Kayser Seyit, Nur Mehmet Can'dan oluşan ekip yönetime seçilmiştir.

6-) 01.06.2004 tarihinde DUK icra komitesi Avrupa ve Amerika toplantısı Bşk. Erkin Alptekin Bşk. Yrd. Mehmet Tohti Gn. Sk. Alim Seytoff; Seyit Tümtürk, Nuri Türkel, Erkin Emet, Erkin Ekrem, Nebican Tursun katılmış. DUK'un kısa vadede ivedi meseleleri masaya yatırılmış ve yararlı bir görüşme gerçekleştirilmiştir.

7-) 03.06.2004 tarihinde dünya uygur kurultayı başkanı Amerika ziyareti esnasında Amerikan kongresinde kongre üyelerine Doğü Türkistan'ın şimdiki durumu hakkında özel bilgiler verip ikili görüşmelerde bulunmuştur.

8-)05.06.2004 Almanya'nın Münih şhrinde Dünya uygur kurultayı genel sekreteri Dolkun İsa genel sekreter yardımcısı Ferhat Muhammedi yönetiminde yapılan faaliyetler hakkında bilgi verildi ve bölüm yetkililerinden yaptıkları faaliyetlerle ilgili bilgi alındı.

9-) 06.06.2004 tarihinde DUK. Yeni Seçimi ABD de toplantı ve gelişmeler UUA. nın kongresi ile ilgili İstanbul'daki hemşerilerimizi ve teşkilatlarımızı bilgilendirme amaçlı bir toplantı Doğü Türkistan vakfında gerçekleştirildi. Toplantıya DUK Gen. Sek. Yrd. Askarcan DUK. Türkiye sorumlusu Seyit Tümtürk Erkin Emet Doğü Türkistan Vakıf Müdürü Hamit Göktürk Doğü Türkistan Dayanışma Derneği Bşk. Seyit Tarancı, İstanbul'da yaşayan yurttaşlarımızın geniş katılım sağlamışlardır. Kurultay yetkilileri kurultaya Sn. Erkin Alptekin başkanlığındaki yeni oluşum yeni oluşumun görüş ve düşüncelerini aktarmış ve sorulara cevap vermiştir.

10-) 10.06.2004 tarihinde Doğü Türkistan'ın hem siyasi hem ilmi açıdan yetiştirmiş olduğu büyük insan vatan perver Ziya Semedi merhumun 90. doğum günü münasebeti ile gerçekleştirilen anma merasimine DUK başkanı Erkin Alptekin Gen.Sek.Yrd.Askar Can 'Türkiye Sorumlusu

uygurler heqqide söz qildi.

3. 5.ayning 30. küni RFA(Radio Free Asia)ning bashliqliri ve Uygur bölümü mesul ve xadimleri teripidin.DUK heyetige radiyo merkez binasida bir yighin ötküzüldi..yighinge DUK reisi Erkin Alptekin ependi ve qurultay azaliridin bir grup qatnashti.Radyo bashliqlirige Erkin ependi sherki Türkistan meselisining hazirqi ahvalini eniq tonushturup malumat berdi

4.5.ayning 30.küni Amerikanin Washington shehrinde orunlashqan qısqa ismu (NED) National Endowment for Democracy cemiyitining bashliqi Carl Grassman ependi başçılıqida bir heyet (DUK) Dünya Uygur qurultiyidin Erkin Alptekin bashlik,Mehmet Tohti (canada) Seyit Tümtürk (Türkiye) Nuri Türkel, Ömer Kanat,Alim Seydof (ABD) den tertip tapqan qurultay azaliri bilen NED'ning merkezi binasida sohbet ötküzüldi,Sohbette NED'ning bashliqige Amerikadiki teskilatimiz UAA'ge 75000\$ bergen maddi yardemi toghruluq rahmet etildi. Bunundin kiyin daim hemkarlıqşa vade kılindi.

5.5.ayning 31.küni UAA teskilatining qurultiyi ötküzüldi.qurultaydiki salyamda Nuri Türkel reisilikide Ömer Kanat,Alim Seytoff,Keyser Seyit,Nur Mehmet Canlardin tertip tapqan idare heyeti saylenip chiqti

6.6.ayning 1 küni DUK icra komitetitning yavrupa ve amrika yighini qurultay reisi Erkin Alptekin'ning riyasetchiliginde Washingtonda bir mihmanxanida ichildi yighinge DUK muavin reisi Mehmet Tohti (Kanada) kurultay icra komitit reisi Alim Seytoff ABD qurultay Türkiye vekili Seyit Tümtürk Nuri Türkel,Ömer Kanat,Dr.Erkin Emet Dr. Erkin Ekrem NebiCan Tursun katarlik qurultay azaliri qatnashti

7. DUQ ning reisi Erkin Alptekin ependi Amerika ziyariti jeryanida bir qisim Amerika hokumet hadimliri bilen uchrushush elip bardı. 6-ayning 3-kuni Erkin Alptekin ependi Amerika Kongreside Sherqi Turkistanning novettiki weziyiti hekkide mehsus dokilat berdi

8. 6-ayning 5-kuni Muiyhende DUQ ning Germaniyedki İjrahiye heyetlirining ve Bash Katipliq qarmighidiki herqaysi bolum mesullirining qatnishishi bilen Bash Katip Dolqun Eysa, Muawin Bash Katip Perhat Muhemidining riyasetchiligide idare heyet yighini bulup otti. Yighinda qilinghan paaliyetler hekkide dokilat berildi, herqaysi bolumlarning yazma shekildiki paaliyet pilani tapshurup elindi.

9. DUQ İjrahiye Komititining muawin reisi Esqerjan, 6-ayning 6-kuni Germaniyedin

Türkiyege berip, Sherqi Turkistan Veqvide DUQ ning rohini yetkuzdi. Yighingha Sherqi Turkistan weqpining mesulliri bilen birge Istanbuldiki kopligen Uyghurlar istirak qildi. Yighinda DUQ ning Turkiye wakaletchisi Seyit Tümtürk,Amrika'daki yigınlar hakkıda keng dairide malumat birip helkni agalandurdi. Muawin Bash Katip Dr. Erkin Emet ependilermu soz qilip DUQ hekkide melumat berdi.

10.6 ayning 10-küni Kazakistanida Uyghur helqining 20-esirde yitishsturgen ataghliq

19-20.06.2004 Uluslararası Af Örgütü ile Ankara'da ortak faaliyet
19-20.06.2004 Halkara keçirim teşkilati bilen. Teşkilatimizning ortak paliyiti (Ankara)

25.06.2004 Doğu Türkistan İnsan Hakları İhlalleri Paneli (ATO- Ankara)
25.06.2004 Sherki Türkistandiki insan hakliri dependiliri tiymilik konfrans (ATO Ankara)

25.06.2004 Doğu Türkistan İnsan Hakları İhlalleri Paneli (ATO- Ankara)
25.06.2004 Konfransizimge Türkiye Parlimento muavin reisi Sadık Yakut endi baştin ayakkiçe katnaştı

25.06.2004 Doğu Türkistan İnsan Hakları İhlalleri Paneli sonrası (ATO- Ankara)
25.06.2004 Ankere Ticaret zalining alida. Konfransin kiyin. Türkiye Parlimentosu muavin reisi Sadık Yakut endi, burunki ministir vekil ve mihmanli

Seyit Tümtürk birlikte katılmış ve birer konuşma yapmışlardır. Aynı DUK yöneticilerine Orta Asya teşkilat başkanlarının ve Uyghur ileri gelenlerinin katılımı ile bir davet verilmiştir. Bu toplantıda Orta Asya teşkilat başkanlarına ve Uyghur ileri gelenlerine DUK'nin yeni oluşumu ve hareketin görüş ve düşünceleri aktarılmıştır.

11-)11-12.06.2004 tarihlerinde D.U.K.'nin sözcüsü Dilşat Reşit Kurultay adına dünyaya iki defa ayrı ayrı beyanat yayınlayıp Çin hükümetinin 6. ayda Afganistan'da 11 çinli kara yolu işçisinin öldürülmesinin Uyghurların üzerine atılmasını sert şekilde protesto etti. İlan edilen beyanatlar dünya kamuoyunun ve basın dikkatini çekti.

12-) 12.06.2004 tarihinde DUK yöneticileri Orta Asya'daki teşkilat başkanları Erkin Alptekin başkanlığındaki DUK Gen. Sek. Yrd. Askarcan DUK. Türkiye sorumlusu Seyit Tümtürk Kahraman Ghocamberdi (Kazakistan sorumlusu) Rozi Mehmet Hacı (Kırgızistan sorumlusu) Tursun İslam (Kırgızistan insan hakları derneği başkanı) Şeripcan Nadirov (UMA) Uyghur Milli Assosian başkanı Tamara Mehmet ova Hanım, Gülünür Celanova Abdurreşit Turdi, Hamit Hamrayev'in katılımları ile DUK icra komitesinin Orta Asya toplantısı Kazakistan'ın Almata şehrinde bir otelde gerçekleştirilmiştir

13-)15-19.06.2004 tarihleri arasında D.U.K. Genel sekreteri Dolkun İsa İtalya'nın Rieti şehrine açılan 2. uluslar arası mülteciler ve siyasi ilticacılar toplantısına katılıp Dünyanın diğer yerlerinde zor durum da kalan Uyghur mülteciler hakkın da bilgi verdi. Toplantı sırasında UNHCR, Avrupa Konseyi ve diğer ülkelerden gelen uluslar arası teşkilatların görevlileri ile ayrı ayrı görüşmeler yaptı.

14-) 25.06.2004 tarihinde merkezi Münih'te bulunan bir dünya evi isimli teşkilatın yıllık olağan kurulu yapılmıştır. Davet üzerine toplantıya DUK'a vekaleten medeniyet ve ictimai işler bölümü sorumlusu Alim Can ve Dilnur hanım katıldı.

15-) 25.06.2004 ATO (Ankara Ticaret Odası)'nda Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şubesi tarafından Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlalleri konulu panel tertip edilmiştir. Panel konuşmacı olarak ATO başkanı Sinan Aygün, Türk ocaklar Gn. Bşk. Nuri Gürgür meclis insan hakları komisyon üyesi Akp. Adıyaman Milletvekili Ahmet Faruk Ünsal Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel başkanı Seyit Tümtürk katılmışlardır. Toplantıya başta TBMM başkan Yrd. Sn. Sadık Yakut Bey olmak üzere millet vekilleri eski bakanlar sivil toplum örgütleri başkanları siyasi parti temsilcileri iştirak etmiştir. Ayrıca toplantıya Sayın Başbakan Recep Tayip Erdoğan, Devlet bakanı Ali Babacan, Çevre Orman bakanı Osman Pepe Milli savunma bakanı Vecdi Gönül, Kayseri milletvekili Taner Yıldız ve Mustafa Elitaş,

yazguchisi rehmetlik Ziya Semidi tughulghanligining 90 yilighi munasiviti bilen keng kolemlik hatirlesh paaliyiti otkuzildi. Bu murasimga Germaniyeden DUQ ning reisi Erkin Alptekin endi, İbrahiye Komititi Muawinreisi Esqerjan, Turkiyeden DUQ ning Turkiye wakaletchisi Seyit Tümtürk endiler mehsus berip qatnashti. ular bu paaliyet jeryanida Kazakistan ve Kirghizistandiki Uyghur jaamaetchilighi bilen uchrushush elip berip, DUQ ning rohini yetkuzdi. Putun helq DUQ ni putun kuchi bilen qollap-quvetleydighanligi bildurdi..

11.6-ayning 11-12- kunliri DUQ ning bayanatchisi Dilshat Rishit Qurultay namidin helqaragha keyni-keynidin ikki parche baynat ilan qilip, Hitay .hokumitining, 6-ayda Abghanistanda 11 neper Hitay Tash yol ichsinin olturulush weqesini Uyghurlargha chetishqa tirishqanligini qatiq eyiplidi. İlan qilghan bayanat helqara metbuatning kuchlik diqitini qozghidi.

12.6.ayning 12. küni qazaqistaning Almata shehride DUK reisi Ekin Alptekining rehberkilide qurultay icra komititi muavin reisi Asqarcan (Girmanya) Türkiye vekili Seyit Tümtürk, qahraman ghocamberdi (qazaqistan vekili) Rozumehmet Hacı (qirghizistan vekili) (UMA) Uyghur Milli Assosiations Prof. sheripcan Nadirov, Tamara Mehmet Ova, Tursun İslam (Kırgızistan insan heqleri jemiyeti reisi) Gülünür Celanova Kazaqistan yashlar teşkilati reisi Abdurreshit Turdi, Hamit Hemrayev qatarliq kishiler bilen birge DUK icra komititining yigini ichildi mühim qararlar elindi. .

13. DUQ ning Bash Katiwi Dolqun Eysa, 2004-yili 6-ayning 15-kunidin 19-künigiche İtaliyening Rieti shehride echilghan 2-novetlik helqara muhajirlar ve siyasi iltijachilar yighinigha qatniship, Dunyaning herqaysi jaylirida eghir weziyetke duchar bulivatqan Uyghur İltijachiliri ve muhajirlirining weziyiti heqide dokkilat berdi. Yighin jeryanida UNHCR, Yavrupa Kengiyishi ve herqaysi doletlerdin kelgen helqara teşkilatların hadimliri bilen ayrim-ayrim korushush elip bardı.

14.6-ayning 25-küni Merkizi Muyinhende bolghan Bir Dunya Oyi namliq teşkilatning yillik qurultiyi bulup ottı. Bu qurultaygha teklipe binaen DUQ gha wakaliten DUQ Medeniyet ve İjtimai ishlar bolumining mesuli Alimjan ve Dilnur hanimlar qatnashti.

15-6 ayning 25-küni ATO (Ankara ticaret zalida) Sherqi Türkistan medeniyet we Hemkarliq Cemiyeti Ankara shöbisi teripidin, Sherki Türkistandiki İnsan heqliri dependiliri degen timide bir leksiye nutuq sözlesh yighini ötküzüldi. leksiye sözlesh yighingha söz qilghuchi süpüti bilen ATO reisi Sinan Aygün, Türk ocaklari bash reisi Nuri Gürgür, Türkiye Parlimentosu insan heqliri komisyonu azasi Aq partiye Adıyaman millet vekili Ahmet faruk

27.06.2004 Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Merkezi, 8. olağan Genele Kurula katılan misafirlar (Kayseri)

27.06.2004 Şerki Türkistan Medeniyet ve hemkarlik teşkilatining 8. kurultiyi (Keysiri)

25.05.2004 Ankara şube Başkanımız Hayrullah Efendigil TBMM'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşti...

25.05.2004 Şerki Türkistan Medeniyet Teşkilatining Ankara shebe reisi Hayrullah ependi Türkiye Başministiri Recep Tayyip Erdoğan bilen (Ankara)

25.05.2004 Ankara Şube Başkanımız, Devlet Bakanı Güldal Akşit ile görüşti... (Ankara)

25.05.2004 Ankara shöbimizning reisi Hayrullah Ependi, Dövlət ministiri Güldal Akşit hanım bilen (Ankara)

23.05.2004 Ankara Şubesinin 2. Olağan Kongresi yapıldı...

23.06.2004 Sherki Türkistan Medeniyet ve Hemkarlik teşkilatimizning 2.kurultiyi ötküzüldi (Ankara)

Isparta Milletvekili M.Sait Armağan, Manisa Milletvekili Dr. Mehmet Cerci, Ankara milletvekili Dr. Bülent Gedikli ve Ersönmez Yarbay, M. Sait Yazıcıoğlu Meclis insan hakları komisyonu başkanı Mehmet Elkatmış, CHP Ankara milletvekili Yılmaz Ateş İstanbul milletvekili Güldal Okutucu, Saadet partisi Başkanı Prof. Dr. Nejmettin Erbakan ve genel baş. Vekili Recai Kutan BBP genel başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ANAP genel başkanı Nesrin Nas eski bakanlardan Reşat Doğru birer telgraf göndererek toplantının başarılı geçmesi için temennide bulunmuşlardır.

16-) 26.06.2004 tarihinde Dünya uygur kurultayı icra komitesi başkanı yardımcısı Asgar Can genel sekreter Dolgun İsa beylerin idaresinde icra komitesinin Almanya'daki toplantısı genel sekreterlik bünyesindeki yetkili organların katılımı ile gerçekleştirildi. Bu arada Asgar Can Türkiye ve Orta Asya ziyaretleri hakkında Dolgun İsa, İtalya'daki toplantı hakkında ayrıntılı bilgi verdi.

17-) 27.06.2004 tarihinde Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği 8. olağan genel kurulu toplantısını gerçekleştirmiş toplantımızı yönetici ve dışarıdan Doğu Türkistan'lı konuklar ve teşkilat başkanları Kocasinan Belediye Başkanı Bekir Yıldız.Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreteri Mustafa Yalçın başta olmak üzere eski milletvekili Dr.Seyfi Şahin Türk ocağı başkanı, BBP il başkanı ve seçkin bir davetli topluluğu katılmış.Kongremizde Seyit Tümtürk, Oktay Bozkurt, Emrullah Efendigil, Ebubekir Türksoy, Nazım Batuhan, S.Ömer Tümtürk, Galip Batuhan, A.Rahim Türkdoğan,Abdulsamet İktürk,M. Dursun Süydünlü,Mesut Türkmen'den oluşan isimler yönetime gelmişlerdir.

18-) D.U.K.tarafından diğer ülkelerde ciddi ekonomik sıkıntı içerisindeki Uygurlara 6 ayda 1500 dolar gönderildi.

19-)25.05.2004 Günü Doğu Türkistan kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şube Başkanı Hayrullah Efendigil T.B.M.M.'de Ak Parti Genel Başkanı ,Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan beyle görüşmüş ve kendisi kısaca bilgi vermiştir.

20-)25.05.2004 Ankara Şube Başkanı Hayrullah Efendigil T.B.M.M.'de Devlet Bakanı Sayın Güldal Akşit Hanım görüşmüştür.

21-)23.05.2004 Tarihinde Derneğimizin Ankara Şubesinin 2.Olağan genel kurulu gerçekleştirilmiştir.Dernek yönetimine Genç Dinamik ve Güçlü bir ekiple yenilenmiştir.

Ünsal Sherqi Türkistan medeniyet hemkarlik cemiyeti bash reisi Seyit Tümtürk ependiler qatnashti.yighinda bashta Türkiye parlamentosi Muavin reisi Sadıq Yaqut ependi bolup, hükümetin millet vekilleri, burunqi ministirler siyasi partiyelarning vekilliri qatnashti.Bash ministir.Aq parti bash reisi Recep Tayyip Erdoğan ependimu yighinni qızghin tebrikligenlikini ipade qilip utuqluq tilep fax ivetti. Türkiye'diki siyasi partilarning bashliqliri hem tebrik xeti ivetti.

16. 6-ayning 26-küni DUQ Ijrahiye Komititining muawin Reisi Esqerjan, Bash Katip Dolqun eysalarning riyasetchiligid, Ijrahiye Komititining Germaniyediki heyetliri ve Bash Katipliq qarmighidiki herqaysi bolum mesulirining qatnishishi bilen yighin otkuzildi. Bu qetimqi yighinda Esqerjan Türkiye ve Ottura Asya ziyaretliri heqqide, Dolqun Eysa Italiyediki yighin heqqide tepsili dokilat berip otti. Yighinda yene DUQ Mediniyet ve Ijtimai ishlar bölümining orunlashturushi bilen 7-ayning 11-küni Muiyinhenda mediniyet paaliyiti otkuzush qarar qilindi, wezipe tehsimati elip berildi.

17.27.06.2004. sherki türkistan medeniyet ve hemkarlik cemiyitining 8. kurultiyi merkez binasida ötküzüldü. Kurtultay Türkiye içi ce chatting kelgen mihanlar Kayseri şeker başliki Bekir YILDIZ Şehirlik hükümet baş katibi Mustafa YALÇIN bulundi. Milletvekili Op. Dr. Seyfi Şahin Türkoçakliri Kayseri reisi Mustafa Öztürk Büyük Birlik Partiyesi Kayseri başliki Yalçın Övenç bey İstanbul enkere ve başka şeylardin kelgen uygur hemşehrilerimiz katnashti. Kurultay'da Şarki Türkistan medeniyet ve hemkarlik cemiyiti idare heyetiğe Seyit Tümtürk, Oktay Bozkurt, Emrullah Efendigil, Ebubekir Türksoy, Nazım Batuhan, S.Ömer Tümtürk, Galip Batuhan, A.Rahim Türkdoğan, Abdulsamet İktürk,M. Dursun Süydünlü,Mesut Türkmen'din orunlaşgan 11 kişilik heyet sayilnip çikti

18.DUQ teripidin chet memliketlerde jiddi ihtisadi qiyinchiliqa duch kelgen Uyghur musapirlargha yarem uchun 6-ayda 1500 \$ evetildi.

19-) 5.Ayning 25 küni sherki Türkistan medeniyet ve hemkarlik teşkilatimizning enqerde shöbisining reisi heyrulla efendigül Türkiye hokumitining bash ministiri Rejep tayip erdoghan efendi bilen Türkiye parlamentu zalida körushup sherqi turkistan mesilisi heqqide shohbet ötkuzdi.

20-) 5-ayning 25- kuni teşkilatimizning enqere shöbisining reisi heyrulla efendigül Türkiye parlamentusunda dowlet ministiri Güldal Ahshit hanım bilen korushti.

21-) 5-ayning 23- kuni sherqi turkistan medeniyet we hemkarlik teşkilatining enqere shöbisining 2- nöwetlik qurultayi ötkuzuldi.

TÜRKİYE'NİN ÇİN POLİTİKASININ DOĞU TÜRKİSTAN SORUNUNA ETKİSİ

Doç. Dr. Selçuk ÇOLAKOĞLU*

Adnan Menderes Üniversitesi,
Nazilli İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

1990'lı yılların başı hem uluslararası ilişkiler hem de Türk dış politikası açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur. Doğu (komünist) bloğu yıkılmış ve iki kutuplu yapıdan (ABD-Sovyetler Birliği) tek kutuplu (ABD) bir sisteme geçilmiştir. Soğuk Savaş döneminin en kudretli iki devletinden biri olan Sovyetler Birliği on beş parçaya bölünerek tarih sahnesinden çekilmiştir. Uluslararası sistemdeki bu köklü değişiklik beraberinde her ülkeyi yeni bir dış politika geliştirmek zorunda bırakmıştır. Hemen hemen dünyadaki tüm devletlerin dış politika ezberi bozulmuş ve yeni gelişmeleri doğru okuma gayreti ve telaşı başlamıştır.

Türkiye de bu değişimden nasibini almıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yakın dostu ve NATO müttefiki olan Türkiye, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu karşısında Batı dünyasının güvenlik sistemine ciddi bir güvence olmuştur. Bunun karşılığında vazgeçilmez müttefik olmanın mükafatını da görmüştür. Bu durum Türk dış politikasının yapım ve uygulama sürecinde statükocu ve köklü değişimlere olmayan bir yapının oluşmasına yol açmıştır. 1991'de Doğu Bloğunun dağılmasına paralel olarak Sovyetler Birliği'nin de dağılması Ankara'yı büyük bir ikileme karşı karşıya bırakmıştır. Bir taraftan en büyük düşman Doğu Bloğu ortadan kalktığı için Türkiye'nin stratejik öneminin pek bir anlamı kalmamış ve Batı dünyasının ilgisi bir anda Türkiye'den tüm dünyaya kapılarını açan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine kaymıştır. Diğer taraftan Türkiye, Kafkaslar ve Orta Asya'da akraba devletlerin ortaya çıkmasıyla bir anda kendisini her konuda anlayıp destekleyecek kardeş devletlere kavuşmanın heyecanına kapılmıştır.

Türkiye kamuoyunda ve devlet erkanında yıllarca ihmâl edilmiş ve doğru dürüst bilinmeyen bu Türk dünyası ile ilgili olarak duygusallıkla birleşen aşırı beklentiler oluşmuştur. "Adriyatikten Çin seddine Türk dünyası" ve "21. yüzyıl Türk asrı olacak" gibi sloganlar bu dönemde en üst düzey devlet yöneticilerinin ağzından

sıklıkla duyulmaktaydı. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı, Süleyman Demirel'in hem Başbakanlık hem de Cumhurbaşkanlığı döneminin ilk yılları ile Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde bu tür hamaset yüklü söylem ve uygulamalara rastlamak mümkündür. 1990'ların ilk yarısında Türk dünyası ile ilgili iddialı laflar söylemek adeta bir gelenek haline gelmiştir. Bu kapsamda Doğu Türkistan da Türkiye'de hatırı sayılır bir ilgiye mazhar olmuştur. Üst düzey devlet yetkililerinin bile ağzından Doğu Türkistan'ın tıpkı Sovyet cumhuriyetleri gibi eninde sonunda esaretten kurtulacağı sözleri dökülmeye başlamıştır. Bu durum Çin devletini oldukça rahatsız etmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Selçuk Çolakoğlu, "Doğu Türkistan Sorunu ve Türkiye", *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, Yıl:7, Sayı:18, 1999, s.16-32..

Ancak Türkiye'nin genelde Türk dünyası özelde Doğu Türkistan politikası hiç bir zaman sistemli ve planlı bir politikaya dönüşmemiştir. Bol keseden verilen vaatler tutulamamış ve birbirini yeterince tanımamanın verdiği olumsuzluklarla da birleşince de Türkiye'ye duyulan güven azalmaya başlamıştır. Bu durum hem bölgede Türkiye'nin itibarını zedelemiş hem de iç politikaya yönelik olarak söylenmiş hamaset yüklü söylem, diplomatik alanda Ankara'yı Moskova ve Pekin karşısında zor duruma düşürmüştür. Bu yüzden Rusya ve Çin 1990'ların ilk yarısında pan-Türkist bir politika izlediği şüphesiyle Türkiye'ye karşı soğuk ve mesafeli davranmışlardır.

1990'ların ortalarından itibaren ise Türkiye kamuoyundaki Türk dünyası heyecanı, yaratılan yüksek beklentilerin bir türlü gerçekleşmemesinden dolayı solmaya yüz tutmuştur. Bu yüzden Ankara daha gerçekçi bir politika benimseme ihtiyacı hissetmiştir. Doğu Türkistan konusunda ise Ankara daha temkinli davranmaya başlamış ve Çin ile ilişkileri düzeltme arayışına girmiştir. Bu konuda ilk hareket Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı'ndan gelmiştir.

1996 yılında kurulan 55. Yılmaz hükümetiyle birlikte Ankara, Doğu Türkistan'ı ihmâl eden ve tamamen Pekin ile iyi ilişkiler kurmaya dayalı bir politika benimsemiştir. Bu yeni Çin politikası ve bunun içinde Doğu Türkistan meselesine bakış aşağı yukarı şimdiki 59. Erdoğan Hükümeti'ne kadar pek bir değişikliğe uğramadan gelmiştir. Bu konudaki dönüm noktası ise Şubat 1999'da Türkiye'deki Doğu Türkistan vakıf ve derneklerine ilişkin olarak yayınlanan başbakanlık genelgesidir. *Hürriyet*, "Başbakanlıktan Gizli Doğu Türkistan Genelgesi", 4 Şubat 1999. Mesut Yılmaz'ın başbakanlığı döneminde çıkarılan ve tüm devlet birimlerine gönderilen bu genelgeyle, bu bölgenin Çin'in toprak bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret edilerek, Doğu Türkistan adına faaliyet gösteren vakıf ve derneklerin toplantılarına herhangi bir bakan veya devlet görevlisinin kesinlikle katılmaması istenmiştir. Bu genelge Türkiye'deki Doğu Türkistan kamuoyu için gerçekten olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından 3 Mart 2004 tarihinde Ankara'da düzenlenen "Çin İktisadiyatı ve Türkiye" konulu çalışma toplantısında tarafımdan sunulan "Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye-Çin İlişkileri" konulu tebliği takiben yapılan tartışmalarda, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Uzmanı Erkin Ekrem bu konuya temas etmiştir. Erkin Ekrem, Başbakanlık genelgesinden sonra Türkiye'deki pek çok Doğu Türkistan dernek ve vakfının faaliyetlerini daha rahat çalışma ortamı bulabilecekleri ABD ile Batı Avrupa ülkelerine taşıdıklarını ifade etmiştir. Böylece Doğu Türkistan muhalefetinin ağırlık merkezi Türkiye'den Batılı ülkelere kaymıştır.

Ankara Niçin Pekin'le İyi İlişkiler Kurmak İstiyor?

Uluslararası ilişkilerin objektif kuralları açısından bakıldığında Türkiye'nin Çin'le yakınlaşmak istemesi gayet doğal ve mantıklı bir durumdur. Dünya siyaset ve ekonomisinde giderek artan bir ağırlığı olan Çin ile hemen hemen bütün ülkeler iyi ilişkiler kurmak ve geliştirmek istemektedir. Türkiye açısından bakıldığında Çin'le yakınlaşmak istenmesinin siyasi, iktisadi ve askeri üç temel gerekçesi bulunmaktadır. Selçuk Çolakoğlu, "*Türkiye'nin Çin Politikası ve Uygurlar (1991-2001)*" konulu tebliğ, 23 Kasım 2001, Yedinci Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Türkiye askeri açıdan Çin'i ucuz ve Batı'ya

alternatif bir silah satıcısı olarak görmektedir. İktisadi açıdan Ankara, hızla gelişen ve geniş bir pazar haline gelen Çin'deki büyük ekonomik pastadan pay almak istemektedir. Bu yüzden Türkiye, Çin'le olan ticari ilişkiler ile iktisadi işbirliğini hızla artırmak istemektedir. Siyasi olarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki beş daimi üyeden biri olan Çin ile kurulacak iyi ilişkiler sayesinde Ankara, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve Avrupa Birliği'nin Türkiye üzerinde varolan siyasi ağırlıklarını Pekin ile dengeleme fırsatına kavuşabilecektir.

Konuya Çin açısından bakıldığında da aynı şekilde Pekin'in niçin Ankara ile iyi ilişkiler kurmak istediği anlaşılacaktır. Gerçi Türkiye'nin dünya siyaset ve ekonomisinde Çin kadar ağırlığı olmasa da Güneybatı Asya, Güneydoğu Avrupa ve Kuzey Africa jeopolitiğinde Türkiye'nin hatırı sayılır bir nüfuzu bulunmaktadır. Dolayısıyla Çin'in Avrasya politikalarını yürütebilmesi için Türkiye'nin de desteğini alması gerekmektedir.

İkili İlişkilerde Doğu Türkistan'ın Gözardı Edilmesi

Ankara'nın Çin politikasında düştüğü temel yanlışlık, Pekin'le iyi geçinebilmek için Doğu Türkistan sorununu gözardı etmesidir. Pekin çok sayıda Uygur'un yaşadığı Kazakistan ve Kırgızistan'a yaptığı gibi, Türkiye'ye de bir takım ekonomik ve siyasi avantajlar sağlayarak, sorunu resmi düzeyde kendi lehine çözmüştür. Ancak dünyadaki en etkili Doğu Türkistan lobilerinden birisini bünyesinde barındıran ve etnik ve kültürel bağlardan dolayı bölgedeki gelişmelere duyarlı bir kamuoyuna sahip olan Türkiye'nin, kendisini bu sorunun dışında tutabilmesi oldukça zor gözükmektedir. Bu yüzden Çin bölgedeki temel insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmadığı sürece, Ankara-Pekin ilişkileri sık sık kesintiye uğrayabilecektir.

Halbuki bu konuda Ankara Pekin'le ilişkilerini bozmadan Doğu Türkistan sorununun da sağlıklı bir şekilde çözümüne yardımcı olabilir. Ankara'nın Doğu Türkistan'ı Çin'in toprak bütünlüğü içerisinde değerlendirmesi bu bölgedeki sorunların çözümü için Pekin'e telkinde bulunmasına engel değildir. Üstelik Çin ile iyi ilişkilere sahip bir Türkiye, bu konudaki adımları daha rahat atabilir. Karşılıklı güven ortamı tesis edildikten sonra, Çin pazarına Doğu Türkistan üzerinden açılmak da mümkündür. Tarihi İpekyolu ulaşım koridorunun canlandırılması projeleri, ikili ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi açısından önemli bir

fırsat oluşturmaktadır. Orta Asya'da tarihsel olarak daha büyük bir stratejik rekabet içinde bulunan Rusya ve Çin'in son dönemdeki siyasi yakınlaşması, mevcut sorunların uzlaşarak çözülebileceği konusunda önemli bir örnektir. Soğuk Savaş döneminde yaşanan Çin-Sovyet ihtilâfı için bkz. Selçuk Çolakoğlu, *Çin-Sovyet İlişkilerinde Orta Asya Boyutu: Soğuk Savaş Dönemi (1950-1982)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1997.

Hem Pekin'le iyi geçinip hem de Uygur ve diğer Türk kökenli halkların siyasi, sosyal ve ekonomik alandaki hayat standartlarının geliştirilebileceğine Çin içinden başka bir örnek daha vermek mümkündür. Çin'in kuzeydoğu kesiminde Kuzey Kore ile sınırı bulunan Mançurya'da yaklaşık 2 milyon Kore asıllı Çin vatandaşı yaşamaktadır. Hem Kuzey Kore hem de Güney Kore Çin ile ilişkilerini geliştirmede buradaki Koreli azınlığı bir köprü olarak kullanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Selçuk Çolakoğlu, *Kuzeydoğu Asya Bölge Sisteminde Kuzey ve Güney Kore: Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1991-2001)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2003. Soğuk Savaş döneminde Kuzey Kore Çin'in en iyi müttefiklerinden biriydi. Ayrıca 1990'ların başında Pekin ile Seul arasında diplomatik ilişki kurulduktan sonra iki ülke arasında büyük bir iktisadi işbirliği ortamı gelişmiş ve bu aşamada Kore asıllı Çinliler önemli bir rol oynamıştır. Bu azınlığın hem Çin vatandaşı olup Çin piyasası ve kültürünü iyi bilmeleri hem de Koreli olmaları dolayısıyla Güney Korelilerle rahat iletişim kurabilmeleri ortaya eşsiz bir fırsat çıkarmıştır. Bu yüzden Çin'de yatırım yapan Güney Kore şirketleri buradaki üst düzey yöneticilerini Koreli azınlık mensuplarından seçmişlerdir. Üstelik bu durumu Çin de büyük bir sorun haline getirmemiş ve hem Pekin'in hem Seul'un ve hem de Koreli azınlığın kârlı çıktığı bir çözüme ulaşılmıştır. Mevcut durum itibarıyla Kore asıllı Çinlilerin hayat standartları Han Çinlilerinin üzerine çıkmış ve Çin toplumu içinde kendilerine saygın bir yer edinmişlerdir. Ayrıca sınır bölgesi olmasına rağmen ciddiye alınabilecek ne bir ayrılıkçı hareket ne de böyle bir düşünce zemini ortaya çıkmıştır.

Doğu Türkistan, Türkiye ve Çin Arasında Dostluk Köprüsü Olabilir

Koreli azınlığın Çin ve Güney Kore ikili ilişkilerini geliştirmekte oynadığı olumlu rol örnek alınarak, Doğu Türkistan'daki Türk kökenli halkların da Çin-Türkiye ilişkilerini geliştirmede üstlenebileceği

görevler açısından bir takım projeler geliştirilebilir. Bu çerçevede Pekin tarafından Doğu Türkistan'da yaşayan Türk kökenli Müslüman halklara temel siyasi ve kültürel azınlık ve insan hakları eksiksiz olarak verildikten sonra, bölgenin Türkiye-Çin iktisadi ilişkilerinde bir üs olması sağlanabilir. Türkiyeli şirketlerin Orta Asya'da özellikle de Doğu Türkistan ile sınırı bulunan Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da büyük yatırımları bulunmaktadır. Bişkek ve Almatı gibi şehirlerde yaşayan Türkiye vatandaşlarının sayısı onbinlerle ifade edilmektedir. Dolayısıyla burada yatırımları bulunan Türkiye şirketleri faaliyet alanlarının bir kısmını çok rahat Doğu Türkistan'a kaydırabilirler. Türkiye, Urumçi veya Kaşgar'a konsolosluk açabilir ve THY de bu iki merkezden birine doğrudan uçuşlar başlatabilir. Ayrıca Çin'den Türkiye'ye kadar bir demiryolu bağlantısı da kurulabilir. Böylelikle Doğu Türkistan Orta Asya'da ciddi bir cazibe merkezi haline geleceği gibi, Pekin'in büyük bir siyasi ve iktisadi proje olarak üzerinde durduğu Çin'den Türkiye'ye oradan da Avrupa'ya kadar uzanan çağdaş ipekyolu düşüncesi hayata geçirilebilir. Bu projede Doğu Türkistan önemli bir paya sahip olacak ve burada yaşayan azınlıkların ise hem ekonomik açıdan refahları artacak hem de uluslararası toplumun saygın birer üyesi haline gelecekleri için siyasi açıdan tatmin düzeyleri yükselecektir. Doğu Türkistan'da yaşayan Türk kökenli halkların mutluluğu ise Türkiye-Çin ilişkilerine olumlu olarak yansımacaktır. Bu konudaki ayrıntılı bilgi için Erkin Emet'in benimle yaptığı ve Radio Free Asia Uygurca Servisi'nde 2-3-4 Nisan 2004 tarihlerinde yayınlanan mülakata bakılabilir.

Tabii tüm bunların gerçekleşebilmesi için Pekin'in Doğu Türkistan'ı dünyaya açma konusunda istekli ve cesur adımlar atması gerekmektedir. Bu konuda en büyük görev ise Ankara'ya düşmektedir. Çin'le şu sıralar gayet iyi seyreden ikili siyasi ilişkilerden cesaret alarak Ankara, Doğu Türkistan'ın iki ülke arasında bir ekonomik ve kültürel köprü olması konusunda Pekin'i teşvik etmelidir. Yoksa 1996'dan beri yapıldığı gibi Çin'le ikili ilişkilerde sorun çıkmaması için Doğu Türkistan'ı görmezden gelmek bir çözüm olmadığı gibi, aksine mevcut sorunların giderek büyümesine ve zamanla içinden çıkılması güç bir hâl almasına yol açmaktadır. Ankara cesur, karalı ve yapıcı adımlarla hem Çin ile ilişkilerini geliştirebilir hem de Doğu Türkistan sorununun herkesin kazançlı çıkacağı halde çözümlenmesine katkı sağlayabilir.

M. EMİN BUĞRA'NIN DOĞU TÜRKİSTAN'DAKİ MÜCADELESİ (Vefatının 39. yılı münasebetiyle)

Dr. M. Yakub BUĞRA

Bu gün Doğu Türkistan'da Mehmet Emin BUĞRA'nın vefatından 30 sene geçmesine rağmen ona sempati duyanlar "Karşit Devrimciler" diye fişlenip takip altında tutuluyor. O'nun hayat kalan yakınları ve dostları "Emin-İsa'nın kuyrukları" olarak suçlanıp hapishanelerde çürütülmektedir.

Mehmet Emin BUĞRA'nın eserleri bilhassa O'nun yazdığı Doğu Türkistan Tarihi'nin Doğu Türkistan'a sokulması, bulundurulması ve okunması ağır bir suç sayılarak yasaklanmıştır. Buna uymayanlar ağır cezalara çarptırılmaktadırlar. Böyle bir ortam da doğup büyüyen ve eğitim gören gençlerimiz muhitindeki o yasaklar ve ağır baskılara rağmen bu gün burada Mehmet Emin BUĞRA'yı büyük sevgi ve rahmetle anmaktadır. Bu onları Mehmet Emin BUĞRA mefküresine, O'nun Doğu Türkistan bağımsızlık mücadelesi ve davasına sahip çıktıklarının çok anlamlı bir örneğidir. Dundan dolayı kendilerine ve tertip komitesine teşekkür ediyorum.

Konuşmam da Mehmet Emin BUĞRA'nın 1957 kadar mücadele hayatından kısa bir kısmını özetini anlatmaya çalışacağız. Bunlarda kaynak olarak Mehmet Emin BUĞRA'nın kendi yazdığı hatıralarında, ayrıca işittiğim ve gördüklerimden yararlandım. Mehmet Emin BUĞRA'nın mücadele hayatı ailemizi de her yönden etkilemiştir. Çocuklarımız O'nun şiirlerini ninni olarak dinleyip büyümüşlerdir. Hadiseleri bir destan olarak evlatlara anlatmak ailemizin geleneğidir. BUĞRA ailesi bu dava uğruna bağrından dört evladını şehit vermiştir. Onları burada rahmetle anıyorum.

Mehmet Emin BUĞRA, 1901 yılında Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinde saygın bir müderris ailesinde dünya'ya geldi. Yörenin sayılı din alimlerinden olan babası Pir Abdidin Hacı'yı küçük yaşta kaybetti. Dört erkek ve iki kız kardeşi ile beraber annesi Sekine Banu hanımın terbiyesi altında büyüdü. Sekine Banu hanım ise 1863 yılında Hoten bölgesinde bağımsız hoten hanlığını kurmuş olan Abdurrahman Paşa'nın 2. göbekten torunudur. 9 yaşında Hoten de ilk tahsilini yaparken 10 yaşında

annesini kaybetti ve amcasının himayesine girdi. 22 yaşında ise Karakaş nahiyesindeki o devrin ünlü medreselerinde yüksek din tahsilini Arap ve Fars dillerinde tamamladı. 1922-1930 yılları arasında Hoten Karakaş nahiyelerinde tefsir ve Hadis konularında müderris olarak görev yaptı.

Yüksek ilmi ve hitabet yeteneğinden dolayı kısa zamanda bölgede ün kazandı. Uygur Türklerinde saygın ve nüfuzlu din adamlarına verilen "HAZRETİM" ünvanı ile anıldı. Günümüze kadar Mehmet Emin Buğra Doğu Türkistanda Mehemmet Emin hezretim olarak yad ediliyordu. Genç yaşta iken arapça ve farsça dillerinde şiirler yazmaya başlamıştı. O dönemlerde Doğu Türkistan'da yeni yeni gelişmeye başlayan eğitim ve öğretimde muassırlaşma faaliyetlerine aktif olarak katıldı. Hatta kendisi de Türkiyeden gelen öğretmenlerden bir süre muasır ilim terbiyesi almıştı. Görevini Hoten'den Karakaş'a nakledilişini anlatırken Mehmet Emin BUĞRA eğitimdeki bu muassırlaşma taraftarlığından dolayı dönemin mutaasıp müderrislerinin büyük muhalefetine uğradığından bahsediyor.

Karakaş Nahiyesine yerleştikten sonra Mehmet Emin BUĞRA genç Müderris ve talebeleri örgütleyip vatanımızı işgal eden Çin Hakimiyeti'nindehşet verici zuşüm ve baskılarına karşı çareler aradı. Çin İstilacıları'nın zulmü had safhada idi. Uygur Türkleri en basit insan haklarından dahi mahrum edilmişlerdi. Aslında çok mağdur durum olan çiftçiler ve esnaflar ağır vergilerden başka Çin ordusuna ve Beglere(çin yanlısı Bürokratlar'a) "Alvan Selik" adıyla harçlık ödemek mecburiyetindeydiler. Bu haksızlığa karşı yükselen sesler hemen kanlı bir şekilde susturuluyordu. Bunlardan bir iki tane örnek vermek istiyorum. Kuzey Doğu Türkistan'ın Süydung Nahiyesinde Çinliler "Karasıpeçler" isyanını bahane ederek, elinde silah tutabilecek olan erkeklerin baş parmağını kestiler (o devirde tüfekler pistonlu olup ateşlemek için başparmak ile piston çakılıyordu).Hoten'in Lop Nahisindeki Çin ordusuna harçlığı zamanında

ödemedikleri için halı dokuyan esnafların sağ eli dirseklerinden kesilmiştir. Çin idareciler Doğu Türkistan Halkını 20. asrın başında yaşamlarına rağmen, Oтраçаğın karanlık devrinde idare ediyorlardı. Kısaca, durum Mehmet Emin Buğra'nın anlattığı gibi “**Yurt veyran (viran) Halk perşan (perişan)**” idi.

Bunları Mehmet Emin BUĞRA bir hatırasında şöyle dile getiriyordu.”**Sağımı ve solumu fark edecek bir idrake sahip olduğumdan beri Çinli yöneticilerin halkıma yaptıkları zulüm, haksızlık ve horlamalarını görüp yüreğim sızlıyordu. Tecrübe maddi güç bakımından yoksun ve beni bu konuda eğticecek kişinin olmayışı beni daha da üzüyordu. Çin zulmüne karşı nefret hissi, milletimin ve yurdumun haline olan endişem gittikçe artıyordu. Bu hissiyetin tesiriyle milletimin tarihini öğrenmek, dünya milletlerinin eski ve yeni tarih hayatlarını öğrenip araştırmanın önemini kavramaya başladım. Maalesef muhitimde beni bu konularda yetiştirecek kimse yoktu. Ancak kendi kendimi yetiştirmek zorunda kaldım.”**

Görüyoruz ki Mehmet Emin BUĞRA işe önce bilimsel araştırma ile başlamıştır. Bunun için muhitindeki kısıtlı imkanlardan başka Hoten'den Hindistan'a gidip-gelen tüccarlar ve Hacılarla amcasının evinde sohbet toplantıları düzenleyip bilgi topluyordu. Ayrıca bunlar kanalıyla yurt dışından Türkçe, Farsça ve Arapça gazete, dergi ve kitaplar getirip inceliyordu. Bununla da yetinmeden, 1929 yılında Mehmet Emin BUĞRA Doğu Türkistan'ın önemli şehirlerini gezip o yerlerdeki Çin Hükümetinin'nin askeri gücünü ve yöre halkının psikolojik ahvali gibi stratejik durumları araştırırdı. Hatıratında bu gezisini anlatırken şöyle diyor;

“Tanıştığım münevverlerle konuştum. Kalplerini dertle dolu buldum, amma ameli harekete hazırım diyen bir tek kişiye, Gulca Kadısı Sabit Damollam'a rastgeldim. O'nunla birkaç gece konuştum”

Bu görüşmeler sonunda, Mehmet Emin BUĞRA ve Sabit DAMOLLA şu kanaata varmışlardı.

1- Siyasi ve barışçıl yöntemlerle iştilacıların, hakimiyet başından uzaklaştırılmalarının mümkün olmadığına.

2- Bunun için ancak tüm Doğu Türkistan sathında Silahlı Milli Kurtuluş Hareketinin başlatılmasına

3- Öncelikle değişik yörelerde Silahlı Milli Gizli Teşkilatlarını kurulmasına

4- Ayaklanmanın Hoten'den başlamasına

Ayrıca, ikiside bu hareket başlarken Çin'den korkulacak bir durum olmadığını, ancak SSCB'nin muhtemel bit müdahalesinden endişeli olduklarını dile getirmişlerdi.

1930 yılının sonlarına doğru Hoten'de Mehmet Emin BUĞRA önderliğinde **Milli İnkılap Teşkilat**

kuruldu. Teşkilatın amacı, üye toplamak, para ve silah tedarik etmektir. Kısa süre içinde 300'ü aşkın üye ve 50'ye yakın eski tüfeğe sahip oldular. 1931 yılının birinci ayında Sabit DAMOLLA Hindistan, Türkiye ve Hicaz gezisinden Hoten'e geldi. Tabiki, yurt dışında yaptığı bu gezisinden çok önemli bilgi ve tecrübelerle dönmüştü. Kendisi de adı geçen gizli teşkilata katıldı.

Mehmet Emin BUĞRA önderliğindeki mücahitler, tahminen bir yıl süren gizli faaliyetlerden sonra 20 şubat 1932 yılında Karkaş nahiyesinde Muvakkat Hoten Hükümeti'nin teşkilini kararlaştırdı. Hükümet reisi Karkaş Kadısı Mehmet Niyaz ALEM, Sabit DAMOLLA başbakan ve Mehmet Emin BUĞRA Başkomutan olarak seçildi.

Silahlı ayaklanmanın önceden belirlenen tarihi Çinliler tarafından fark edilince ayaklanma 22 şubat 1933 günü acele toplanan 60 mücahidin katılımı ile Karkaştan başladı. O gün Karkaş fetholundu. Kısa süre içinde Mehmet Emin BUĞRA önderliğinde mücahidler batıda Kaşgar'ın Yenihisar nahiyesinden doğuda Çin'in Dunghuang eyalet sınırına kadar olan bölgeyi Çin istilasından kurtarıp hürriyetine kavuşturdular.

12 kasım 1934 tarihinde Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyetinin tesisine büyük katkıda bulundu. Yeni kurulan Cumhuriyete ekonomik ve askeri alanlarda yardımlarda bulundu. Kaşgar'da kurulan Hoten Hükümeti İrtibat Dairesi kanalıyla 3 seferde 4 bin ser (1 ser = 34,75 gr) altın yardımında bulunuldu. Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti başbakanı Sabit Abdulkaki DAMOLLA emrine gönderilen ordunun komutanları olan kardeşleri Nurahmet ve Abdullah BUĞRA'lar Yenihisar muhaberesinde şehit düştüler.

Tunganların ve Rus kuklası Sin-Şi-Sey'in saldırılarına yenik düşen Mehmet Emin BUĞRA 1934 yılında Hindistan'a hicret etti. Bu arada Hindistan ve Afganistan'ın Doğu Türkistan'a sınırı olan Pamir ve Vahan yörelerinde silahlı toparlanma ve yurda dönüş faaliyetlerinde bulundu. Bununla Doğu Türkistan'ın Afganistan ve Keşmir sınırlarına yakın dağlık bölgelerdeki yörelerde gerilla savaşı taktiği ile bir kısım toprağa sahip olduktan sonra dünya kamuoyunun dikkatini çekmek ve yeniden Doğu Türkistan Bağımsızlık mücadelesini başlatmak için çalıştı.

Batı Türkistan'ı istila eden Ruslar ve Hindistan'da alevlenmekte olan bağımsızlık hareketinden çok tedirgin olan İngilizler sınır bölgelerindeki bu Milli Bağımsızlık hareketi kıvılcımından yani Mehmet Emin BUĞRA'nın silahlı bir bağımsızlık hareketinden çok endişeli idiler. Bu iki emperyalist devlet buna izin vermiyor ve Afganistan Hükümeti nezdinde Mehmet Emin BUĞRA'nın bu faaliyetlerinin durdurulması için baskı yapıyorlardı. Mehmet Emin BUĞRA bölgedeki aktif faaliyetlerini durdurdu ve Afganistan'a sığınmak zorunda kaldı.

Afganistan'da 1942 yılına kadar Doğu Türkistan tarihi üzerinde bilimsel araştırma faaliyetlerinde bulundu ve tarihi eseri "**Şarki Türkistan Tarihi**"ni yazdı. Ayrıca Arapça, Farsça Uygurca şiirler mecmuası "**Kasaidi Vataniye**"yi yazdı. Bu esnada Kabildeki Türkiye Büyükelçiliğinde bulunan Memduh Şevket ESENDAL ile tanıştı. O zattan manevi yardımlar gördü.

Mehmet Emin BUĞRA geçmişteki mücadelelerinde, muassır bilimlerde eğitilmiş gençlerden oluşan kadro eksikliğinin farkına varmıştı. Onun için Doğu Türkistan'lı gençlerin bir kısmını Afganistan'da modern okullarda okuttu. Bunların bazıları Türkiye'ye gelip Askeri Akademilerde okudu. Bunlardan bu gün aramızda bulunanlar Dayım Emekli Genel Mehmet Rıza BEKİN ve ağabeyim Mehmet Yunus BUĞRA, Emekli Binbaşı Mehmet Niyaz ağabeyimiz sağlık nedeni ile anma toplantımıza gelemedi.

Bakıyoruz ki Mehmet Emin BUĞRA bu dönemde hiçbir zaman inzivaya çekilmemiştir. Aksine mücadelesini kalemiyle başarılı bir surette devam ettirmiştir. Dört senelik çileli yoğun çalışmalardan sonra emsalsiz eseri "**Doğu Türkistan Tarihi**"ni Milletine armağan olarak bırakmıştır. Bu gün aramızda (Muhaciretteki yurttaşları kastediyorum) bir kısmımızın bu eserin önemini tam olarak kavrayamadığımız kanısındayım bu eser üzerindeki yorumlarını özellikle dile getirmek istiyorum.

İsmail Hikmet bey 1942 yılı Kabil'de yazdığı takrizinde şöyle diyordu;

"Vatan için can atan bu kahraman bıkmamış, usanmamış. Aynı aşk ve heyecanla çalışan, çabalayan yokluklar ve yoksulluklar içinde bıraktığı kılıcıyla kalemini kesmiş, vatani için yeni bir istiklal mücadelesine girmiş ve bu zaferin bir abidesini dikmiş. İşte bu abide bu Şarki Türkistan Tarihi'dir.

"Müstemlekçi Çinlileri böylesine tedirgin eden bu tarih, milli tarihçimiz tarafından yazılan ilk mükemmel Uygur Tarihi'dir. Dolayısıyla bir sonraki yazılan Doğu Türkistan Tarih'lerinin öncüsü olarak kalmıştır. Çin Müstemlekçilerin yetiştirdiği kukla tarihçilerin sahte tarihlerine reddiye verebilmemiz için güçlü bir silahtır".

Kaleme alınışından Elli beş sene geçmesine rağmen, Mehmet Emin Buğra'nın bu eserini önce Çin Komünist Hükümetleri kendi iktidarları için bir tehlike olarak değerlendirmektedirler. Nitekim Haziran 1991 tarihinde Çin Komünist Partisi'nin İdeoloji Eğitim sorumlusu olan Çiyen Boçün, bir makalesinde şöyle diyordu;

Şinjang da (Doğu Türkistan da demek istiyor) aydın ve diğer genç kesimde Türk Milliyetçiliği'nin hortlamasında Mehmet Emin Buğra'nın 1930 yıllarındaki Doğu Türkistan Bağımsızlık Ayaklanması'nın bıraktığı etkiler ve sonra O'nun

yazdığı Doğu Türkistan Tarihi adlı kitabı esas ideolojik rol oynamaktadır. Bu Şinjang da Türk Milliyetçisi'nin gün geçtikçe yayılmasından büyük tehlike arz etmektedir. Şinjang'daki Parti Yöneticileri bu tehlikenin önemini ve ciddiyetini kavramak zorundadırlar.

2. Dünya Savaşı esnasında Doğu Türkistan'ın durumunda önemli değişimler oldu Mehmet Emin Buğra bu vaziyette mücadelesinin, Kalem Küreşi diye tanımladığı politik ve diyalog yoluyla yürütülmesi zamanının geldiği kanısına vardı. Tabiatıyla bu mücadelenin muhatabı Çin Hükümeti olacaktı. 1940 yılında İsa Yusuf Alptekin Çin Müslümanları Dostluk heyeti başkanı olarak Afganistan'a gelmişti. Mehmet Emin Buğra bu fırsattan yararlanarak İsa Yusuf Alptekin ile görüşerek bu konuda fikir birliğine vardı ve Çin Hükümeti ile diyalog kurma yollarını araştırdılar. Mehmet Emin Buğra bu çalışmalarını hatırasında şöyle anlatıyor;

"İsa Bey eliyle Çankayşek ve diğer önemli şahıslara mektup yazdım. Çin Hükümetinden benim Hindistan'a geçip orada Çin ve Türkistan'ın müşterek menfaatları için çalışmamın uygun görüldüğünü bildiren bir yanıt mektubu aldım." Mehmet Emin Buğra bu yoldaki çalışmalarını daha etkin bir şekilde sürdürebilmek için Afganistan'dan 1942 yılında Hindistan'a geldi.

Bu sefer Çin'in Hindistan'daki konsolosu Çin Hükümeti'nin Mehmet Emin Buğra'nın Hindistan'da kalmasını uygun görmediğini bildiriyor ve Çin'e gitmesinde ısrar ediyor. Mehmet Emin Buğra Çin'e gitmeyi red edip Pişaver'e döner dönmez, babamla birlikte tutuklanıp Pişaver merkezi cezaevinde 6 ay göz hapsine alındı. Ancak Çin'e gitmek şartıyla 8 Ocak 1943'te serbest bırakılmıştır.

Babam ise Çin'e gitmeyi reddedip 5 yıl Hindistan'da göz hapsinde tutuldu. 1945 yılına kadar Mehmet Emin Buğra, Çin'in merkezi olan NANCİN'DE istilacı Çin Hükümeti ile yüz yüze mücadele faaliyetlerinde bulundu. Siyasi ve sosyal teşkilatlarda, Doğu Türkistan'ın Milli Bağımsızlık davasını anlattı. Öteden beri Çin'de bulunan mücadele arkadaşları Dr. Mesut BAYKOZİ, İsa ALPTEKİN, ve Kadir Efendi ile beraber Yurttaşlar Cemiyeti adı altında bir teşkilat kurdu. Çin kamuoyuna Doğu Türkistan meselesini tanıtmak, Milliyetçi Çin Partisi içindeki aşırı Çin Milliyetçilerine karşı cephe almak için Çin basın ve yayınında makaleler yazdı. Çok yankı uyandıran makalelerden biri ise, 13 Ekim 1944 tarihinde Nancin'de Çin'ce olarak yayınlanan Hükümet Gazetesi Dagung Bao'da yayınlanan "Şinjiang'de değil "Doğu Türkistan ve Doğu Türkistanlılar Türk" başlığı altında, Çinli ünlü tarihçi Li-Dun-Fang'ın Doğu Türkistan'ın Çin'in bir parçası olduğuna dair yazdığı makalelere reddiye olarak yayınladığı

makaleleridir.Mehmet Emin Buğra'nın bilimsel ve tamamen Çin tarihi kaynaklarına dayanan delillerle verdiği reddiye karşısında Li-Dun-Fang susmak zorunda kaldı,ve yenilgiyi kabullendi.

Bu ve benzeri çalışmaları, Çin parlamentosu'nda Çin'in büyük lideri Şun-Yat-Sın'ın oğlu Dr.Sun-Fu gibi parlamenterlerden oluşan Doğu Türkistan lehine oluşan bir lobinin oluşmasına katkı sağladı. Çin'in ünlü bilim adamlarından tarihçi Cinbaozan,yazar Gomoro ve Macungyin'ler Mehmet Emin Buğra'nın evine kadar gelerek onu tebrik etmiştir.

1943'de Çin Anayasası oluşturulması için kurulan komisyona arkadaşlarıyla beraber Doğu Türkistan meselesini içeren bir taslak önerisi sundu.Bu taslağın önemli maddelerinden birisi ise Anayasada yazılan Şincang adının Doğu Türkistan olarak değiştirilmesi ve Doğu Türkistan milletinin Türk olduğu gibi konuların Anayasa'da açıkça belirtilmesi istenmekte idi.

4 Mart 1945'te tek parti sistemindeki Çin'in İktidar Partisi genel kurulunda Çin Devlet Başkanının Doğu Türkistan aleyhindeki kararı dolayısıyla Mecliste bulunan Doğu Türkistan Vekilleri toplantıyı terk etme kararı alırlar.Ancak son anda arkadaşlarının fikirlerini değiştirip Mehmet Emin Buğra'yı yalnız bırakmalarına rağmen O,devlet başkanı Çan-Gay-Çek'in de hazır bulunduğu meclis genel kurulunu tek başına terk eder.Bu Çin'de o zamana kadar bir örneği daha görülmemiş bir olay olmuştu.Mehmet Emin Buğra bu olayı "Mücadele Hatıralarım"adlı eserinde şöyle dile getiriyor.

Toplantı başladı,ben meclis başkanı kürsüsünün önüne geldim,toplantı salonuna bir baktım ve dosdoğru yürüyerek meclisi terk ettim.Bütün vekiller bana hayranlıkla bakakaldılar.Bu bir boykot ilanına benzer bir davranış oldu.Benim gibi tek bir adamın meclisi terk edişine kimse önemseyemebilirdi. Ama ben vatan için bir şeref gösterisi yapmayı uygun gördüğümden dolayı akıbetinin ne olacağını düşünmeden bu hareketi yaptım."

Mehmet Emin Buğra'nın yukarıda bahsedilen faaliyetleri neticesinde Çin merkez Hükümeti bazı konularda geri adım atmaya mecbur oldu.1944 yılının sonu Mehmet Emin Buğra Doğu Türkistan'a geldi.Doğu Türkistan'da durum hiçte içacı değildi.Milliyetçi Çin Merkezi Hükümeti Doğu Türkistan siyasetinde çifte standart tutumunu sergiliyordu.sözde başka ,uygulamada ise başka idi.sözü verilen reformlar kağıt üstünde kalmıştır.Çin yönetimi Doğu Türkistan halkına ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapıyordu. Doğu Türkistan milli ekonomiyatı yağmalanıyordu.Mehmet Emin Buğra hükümetin bu tutumlarına karşı faaliyet başlattı. Önce halkı, özellikle gençleri milli uyanışa yönlendirmeye çalıştı. Çin'den dönen mücadele arkadaşı İsa Alptekin ile

beraber Altay dergisine ve Erk gazetesine makaleler yazdı. Milleti bu konuda bilinçlendirme çalışmalarını daha büyük alana yaydı. Bu çalışmaları kısa süre içinde meyve vermeye başladı. Mehmet Emin Buğra Doğu Türkistan'da bir siyasi parti kurmanın zamanı geldiği kanaatine varmıştı. Bunun için Doğu Türkistan milliyetçi parti kurma çalışmalarının ilk safhasını tamamladı. Bu sefer Çin hükümeti ve Rus konsolosluğundan büyük tepki ve engellerle karşılaştı. Hatta Çin gizli servisince takip edilmeye başlandı. Hoten'de seçimleri takip etmek için çıktığı bir gezi sırasında Mehmet Emin Buğra'ya Çin polisi tarafından planlanan bir suikast ortaya çıkarıldı.Keriye Nahiyesinde Mehmet Emin Buğra'yı karşılamaya gelen kalabalık bir halk topluluğuna Çin askerlerinin ateş açmasının neticesinde yedi kişi hayatını kaybetti.

Mehmet Emin Buğra Doğu Türkistan'da kurulan eyalet hükümetinde bayındırlık nazırlığına atandı. Aynı zamanda Ürümçi üniversitesinde Fahri rektör ve profesörlük ünvanı ile çalışmalarda bulundu ve bilimsel konferanslar düzenledi. Üniversite tarihinde ilk defa olarak atom enerjisi konulu konferansı Mehmet Emin Buğra vermişti. 29 aralık 1948 tarihinde eyalet hükümetine muavin reis olarak tayin edildi. 12 Kasım 1949 tarihinde Doğu Türkistan koministler tarafından işgal edilince İsa Yusuf Alptekin bey ile beraber ailesi ve bir kısım mücadele arkadaşlarını alarak ikinci defa Hindistan'a hicret etti. Hatırasında bu hadiseleri anlatırken konuyu şöyle noktalyor:

"Önümüzde sadece iki yol kalmıştır.(1) Osman Batur'la iş birliği yaparak koministlere karşı bir silahlı cephe almak (2) Geçici olarak yurt dışına çekilerek mümkün olduğu kadar siyasi hareket yürütmek.

Birinci yolun bir inkılapçı için en onurlu bir yol olduğunu takdir etmekle beraber bu yolun vatan için yararlı bir sonuç getirmeyeceği kanısındaydık. Çünkü 5-10 bin silahlı kişinin gerilla savaşı ile modern silahlarla donanmış Çin ve Rus ordusuna uzun bir süre mukavemet edemedik. Düşmana karşı Gerilla savaşı ancak dıştan gelen silahlı desteğiyle mümkün olacaktı. Doğu Türkistan'ın coğrafi konumu bunun ilk bakışta mümkün olmayacağını gösteriyordu.

İkinci yol bize ağır bir vicdan azabı veriyordu. 30 senelik inkılap ve siyasi hayatındaki tecrübe ve asrımızda dünyada meydana gelen değişimlerden bana gelen ilhamlarla vatanımın geleceği için önümde büyük fırsatlar doğacağına inanmaktaydım. Vatan için canını verebilmek ne kadar şerefli bir vicdan vazifesi ise bir büyük ümit yolunda ameli çalışmalar için gerekli şahısların hayatta kalması da o kadar önemlidir.

1911-1955 YILLARI ARASINDA DOĞU TÜRKİSTAN AYAKLANMALARI (3)

İlyas KARA

Mimasinan Fen-Edebiyat Öğrencisi

Danışman Prof.Dr.Ahmet TAŞAĞIL

TURFAN AYAKLANMASI

(6 Ocak 1933)

Turfan ayaklanması bir anlama Kumul'un devamıdır. Ayaklanma gittikçe büyüyerek Çin i çok zor durumlara itecektir . Genel Vali Çin Şu –Jen Kumul Ayaklanmasının güneye sirayet etmemesi için bütün tedbirleri Aldı ama Çin şu-Jen,in Çabaları hiçbir sonuç vermedi Çünkü Kumul'da olup bitenler bütün Çıplaklığıyla tarım havzasına Kadar ulaşıyordu. Bunda da İngiliz diplomatik Kaynaklarının büyük rolü vardı,(1) Peki Turfan İsyanı.nını besleyen diğer etmenler nelerdi? Bunu sadece Kumul İsyanı'nın uzantısı olarak geçiştirebilmek mümkün müdür?Öncelikle bu sorunların cevaplarını bulmaya çalışırsak kanaatimizce isyanı ve onu besleyen nedenleri daha net göreceğiz.Kumul isyanı ile Ruslar'ın bölgedeki nüfusları iyice arttı demiştik.Rusya ,Rus olmayan halklar üzerinde hakimiyet kurmak için enternasyonalizm yönetimini belirlemişti.Bu suretle halkı Rus kültürünün kontrolünden uzaklaştırmak isteyen milliyetçilik ve bağımsızlık taraftarlarına karşı acımasız bir mücadele başlatmıştı.Çünkü milliyetçilik ve istiklal duygusu Rus emperyalizminin karşısında en büyük engeldi.(2) Bu engeller Doğu Türkistan'da da mevcuttu.İhtilalciler Çin kadar Rusya'nın da emel ve menfaatleri için büyük tehlike teşkil etmekteydi.Rusya bu yüzden hep Çin tarafında yer alıyor,gerektiğinde bölgede zulümler ve sömürülerde bulunuyordu.Turfan İsyanın sebeplerinden başta gelenlerden biri Rus emperyalizminin Doğu Türkistan Türkü'nü rahatsız etmesidir. İkinci bir sebep genel Vali Çin'in halk üzerine koyduğu ağır vergiler, paranın değerini düşürme çabalarıdır genel Vali Kumul isyanı'nı bastırmak için çok para harcamıştı. Bunu da bir şekilde telafi etmesi gerekiyordu. Üçüncü bir sebep, Kumul'da Çin zulmü gören sivil halkın Turfan' a Kaçması'(3) Çin' in yaptığı zulümleri Turfan halkına anlatmasıydı. Bu da doğal olarak Turfanlıları tedirgin ediyor, Çin tehlikesine Karşı teyakkuza ve infiale sevk ediyordu. Dördüncü bir sebep de, genel Vali'nin Kumul

isyanı'nda kendilerine yardım etmeyen Torgut moğolları'nın dini lideri Tsetsen Puntsag Gegeen' idam etmesidir. Bu da Moğollar'ı Çin'i karşı tavır almaya itecek ve Turfanlılar'ın yanına çekecektir. Bütün bu sebeplere Kumul ayaklanması ve halkın kabaran bağımsızlık duyguları da eklenince bölge kaynamaya, kısa sürede bir barut fıçısı haline gelmeye başladı.artık ayaklanma kaçınılmazdı. Kumul isyanı'nda yaralanan General Ma, kısa sürede sağlığına kavuşup, tekrar harekete geçmeye hazırlanıyordu. Bu amaçla komutanlarından Ma Şih- Ming'i Turfan' a Yolbars han ve hoca Niyaz Hacı'ya gönderdi(4). Görüşmeler sonunda iki taraf da tam olarak anlaşmıştı bütün bunlar olurken Turfan halkı 6 Ocak 1933'te Maksud, Mahmud Mevsul bay adında üç kardeşin yönetiminde Çin'e karşı isyan bayrağını çektiler.(5) Olayların sıcak çatışmalara dönmesi kaçınılmaz haldeydi.isyanı bir an önce bastırmak isteyen Çinli Vali bunun üzerine Turfan' a bir General Ma fu- Min'in askerlerince katledildi Tunganlar' ın da desteğini arkalarına alan Uygurlar 10 gün içinde 4 şehirden ibaret olan Turfan bölgesini zaptettiler. İsyana tam bir ayını doldururken Kara şehir, Uşak ve Korlu gibi şehirler artık Turfanlılar'ın elindeydi. 6 Şubat 1933 aynı zamanda ramazan bayramı'dır da(6) İyice zorda kalan Çinliler bu durum Kumul halkının işine yarayacak, birleşik Müslüman kuvvetleri Kumul' da hakimiyetlerini tekrar kuracaklardır.(7) Çin kuvvetleri bütün ağırlığıyla isyancıların üzerine gidince isyancılar ve Turfan' dan geri çekildiler. Çok geçmeden isyancılar Kara şehir'e kadar ricat edip burada Albay Timur ve Ma Çin-Sas ile birleştiler. (15 Mart 1933). Ardından da Kuça ve Aksu şehirlerine saldırdılar. Burada Kumul isyanı'nın kahramanı Hoca Niyaz Hacı ve Tungan Generali Ma sing-jin (ma şin-min diye de okunur.) bulunmaktaydı. Turfan ayaklanması burada bitiyordu. Aslında buna bitmek de diyemeyiz Çünkü akabinde Hoten ayaklanması patlak verecek, Turfan'ın misyonu Hoten'e devredilecektir.

6-HOTEN AYAKLANMASI

(22 Şubat 1933)

Kumul ve Turfan ayaklanması Hoten halkını da cesaretlendirmişti. Aslında Hoten isyanı'nın ismi Mehmet Emin Buğra 1932'nin ilk aylarına kardeşleri Abdullah ve Nur Ahmet'le beraber, Hoten , de gizli bir" milli ihtilal komitesi" kurmuştu. Ama 1933 yılına kadar halkı ayaklandırmayı başaramamışlardı. Mehmet Emin buğra bey,bu konuya eserinde geniş şekilde değinmektedir.(8) " Hoten 'e döndükten sonra Kumul inkılapçıları ile anlaşmayı düşündüm. Ama 50 günlük at seferi lazım gelen bu uzak yerdeki yuttaşlarla işbirliği yapmak mümkün olmuyordu.bunun için öz başıma harekete. geçmek ve zamanı gelince Kumul inkılapçıları ile birleşmek kararını verdim. 1932'nin başlarında iki küçük kardeşim Abdullah ve Nur Ahmet, birkaç dostlarım ve talebelerimden mürekkep bir gizli inkılap komitesi kurduk.Komitenin vazifesi aza ve para toplamak ve silah tedarik etmektir.Bu işlerde artık güçlük görmeden muvaffak oluyorduk.(9)

Mehmet Emin Buğra bu sıra da Hindistan yoluyla Hoten'e gelen Sabit Damullahile görüştüktan sonra bir ihtilal hükümeti kuruldu.(10) Bu hükümette Karakaş Kadısı Niyaz Alem devlet başkanı, Sabit Damolla başbakan,Mehmet Emin Buğra ordu komutanı seçildi.(11) Kurulan hükümetin ilk icraatı da Mehmet Emin Buğra komutasında isyanı başlatmak oldu.(22Şubat1933)

Mehmet Emin Buğra komutasındaki 60 isyancı önce Karakaş şehrine saldırdı.Düşman 60 ölü vererek teslim oldu.23 Şubat'ta ise Çin birliklerine karşı saldırıya geçti.Türk kuvvetleri ilk başlarda mağlup oldularsa da canla başla direndiklerinden ve toplanır toplanmaz tekrar saldırdıklarında Çinliler geri çekildi.İsyanın daha ilk haftasında Hoten eski zapt edildi.(28 Şubat 1933)Bu arada Turfan mücahitlerinden de iyi haberler geliyor,bu da moralleri iyice artıyordu.(12)

Kumbarat Zaferini kazanan mücahitler 14 Nisan da Bin Başlı Nur Ahmet'in komutasında Yarkent'i ele geçirdiler .İki aylık zorlu kuşatmalar ve çetin savaşları neticesinde de Yarkent yeni şehrini zapt ettiler.(13)20 Mart 1933 te General Timur komutasında Kuça, 25 Mart ta Aksu,25 Nisan da Kaşgar kazanıldı.

Hoten ayaklanması kısa sürede Doğu Türkistan geniş bir kesimine yayıldı.Altay ve Tarbagatay bölgeleri de ayaklanmaya dahil oldu. 7 Haziran 1933 de Altay'a varan General Ma Sing-Jing'in birlikleri bölge halkı ile birleşti ve işgalci Çin askerlerini şehirden kovdu.Tarbagatay da aynı şekilde kurtulunca Sovyetlerin güney doğu sınırına ulaşılmış oluyordu.(14) Forbes, ulaşılan son noktanın Çügücek olduğunu söylemektedir.(15) Böylece 1933 yıllarının ortalarında Doğu Türkistan'ın büyük bir kısmı Türklerin kontrolüne geçti.(16)

Doğu Türkistan büyük ölçüde düşmandan temizlenmişken bu seferde ihtilalciler birbirine düştü.İhtilafın sebebi ise hakimiyet mücadelesi idi.Tunganlar Altay bölgesine gelirken kendilerini Hoca Niyaz Hacı'nın askerleri olarak lanse etmişler,halk da bunları kabullenmişti.Düşman birlik beraberlik içinde kovulmuştu ama Tunganlar'ın bölgeden çekilmeye niyetleri yoktu.Doğu Türkistan'lıların ise bu durumu kabullenmesi mümkün değildi.Çünkü Türk halkı olarak-bir Çin düşmanıydı.Onların gözünde Müslüman olsun olmasın her Çinli aynıydı,emperyalist ve yayılmacı bir zihniyete sahipti.Tunganlar bölgede kalacaklarsa yapılan mücadelenin dökülen kanın ne anlamı vardı? Doğu Türkistan'dan çıkmama niyetindeki ne pahasına olursa olsun kovulmalıydılar.

İşte bu amaçla Şerif Han önderliğindeki Türk kuvvetleriyle MaÇung-Ying komutasındaki Tunganlar arasında şiddetli çatışmalar başladı(17). Çok geçmeden işin içine Sovyetler de girdiler.Çünkü bağımsız bir Doğu Türkistan milyonlarca Türk'ü bünyesinde ve boyunduruğunda tutan Sovyet Rusya için tehlike arz ediyordu.Bu korku Sovyet Rusya'yı Çin'in yanında yer almaya itti.Sonuçta iki düşman Rusya ve Çin Doğu Türkistan'a karşı birleşti.Ruslardan önemli miktarda silah alan Genel Vali Çin Şu-Jen in birlikleri Targabatay üzerine yürüdü.Türler silah ve mühimmat yetersizliğine sayıca az olmalarına rağmen canla başla direndiler.Ama 16 Ağustos'ta Targabatay kaybedildi.Akabinde Urumçi elde çıktı.Yine de her şeye rağmen Altay Kara Şehir,Aksu,Kaşgar,Yarkent ve Hoten elde tutuldu.Kora kor,dişe diş direniş ve mücadele Çin kuvvetlerini yıldırmıştı.(18)

1 - İslam Ans,cilt,12/2,sh,429
2 - Saray,Türkistan Türkleri,sh,68
3 - Hayit,age,sh,308.
4 - Alptekin,age,sh,189.
5 - Forbes,age,sh,124.
6 - Hayit,Esir Türkler,sh,78
7 - Forbes,age,sh,125.
8 - Forbes,age,sh,126.
9 - Hayit,Türkistan Rusya ile Çin arasında,sh,309,Buğra,Doğu Türkistan,sh,30.

10 - Buğra,age,sh,30.
11 - Zafer Selvi-Teyci-Kara,age,sh,17.
12 - Hayit,age,sh,310.
13 - Buğra,age,sh,30.
14 - Buğra age,sh,31.
15 - Saray,age,sh,68
16 - Buğra,age,sh,31.
17 - Buğra,age,sh,31
18 - Hayit,age,sh,310

Karahanlılar Devleti

Yazan: Mehmet Emin BUĞRA
Çeviri: Gökbayrak

Yukarıda
732 yılı vefat eden
Göktürk
Kahramanlarından
Kültegin Heykeli baş
kısımları Ötügen'de
bulundu. Şu anda
Almanya Layfizik
müzesinde
bulunmaktadır.

Karahanlar devletinin kurucularının orta asyadaki herhangi türk kavmine mensup oldukları konusunda farklı görüşler vardır. Çin tarihinde bunların Karluk kabilesine ait olduğu kayt edilmiştir. Bazı kaynaklara göre onların Uygur olduğu söylenirse de, onların doğu uygurları veya eski uygurların evlatlarına ait olduğu bilinmemektedir. Tüm bunlar sadece tahminlerden ibaret olup, tarihi açıdan değeri yoktur.

Karahanlılar dönemindeki ve tarihi ve edebi kitaplara bakıldığında onların tarihten beri hiç ara vermeden sürekli Kaşgara han olagelen aşiret olduğu bilinmektedir. Bu Kaşgar hanedanı kendini Karahanlıların meşhur kağanı olan Aprasyapın evladı olduğunu iddia ederdi. Bu münasibetle onlar kendini başka hanlardan üstün görürlerdi.

Doğu Türkistan hanları hicri 206-yılı (MS 821) Tibetlilerle kovulmuş oldukları, Kaşgar hanlığı giderek kuvvetlenerek Yarkent, Hotan, Üç gibi ülkelerde etkili olmayı başardı. Daha sonra Kuça ülkesini de kendine itaat ettirmeye zorladı. Böylece Kaşgar hanlığı tüm 6 şehir kapsayan güçlü bir Türk devletini kurdu.

Tanrı Dağlarının kuzeyindeki Karluk devleti ve Balkaş gölü etrafındaki Yağma, Tohsi, Oğrak, ve Çiğil gibi bağımsız kabileler batıda maveraun nehrindeki Müslüman Samaniler devletinin ve doğuda Uygur devletini hücumuna uğrayıp tehlike altında kalmışlardı. Tahmin olarak hicri 256 (MS 870) yılında Karluk devleti ve yukarıdaki bağımsız kabile hanlıkları ard-arda Kaşgardaki 6 şehir hanına itaat edeceklerini bildirerek onun koruması altında girmişlerdir. Bu şekilde Kaşgar hanlığı Tanrı Dağının güney ve kuzeyindeki ondan fazla Türk hanlığını kendi bayrağı altında birleştirerek Birleşik Türk İmparatorluğunu kurdu. Eski ecdatlarının rütbesi olan 'KARAHAN' rütbesini aldı. Arap tarih adamları bundan önceki kağanlara söylediği gibi onları da 'HAKANTÜRK' diye yazmışlardır.

Devletin Genişlemesi

Hicri 267 (MS 880) yılında Karahanlar koltuğuna Kül Bilge Karahan (Bukağan) çıktı ve uzun geçmeden doğuda kuru dağları, güneyde Lop, Çerçen, Abdal, ve Miran gibi yerleri işgal etti. Bu yerler aslında Uygur idikutluğuna ait yerlerdi. Dolayısı ile burası Karahanlar devleti ile Uygur devleti arasında hudut olarak kalmıştı.

Kül Bilge Karahan doğuda bu memleketi aldıktan sonra kuzeydeki Karluk ve başka hanları kendine itaat ettirmek ve o yerleri işgal etmek amacıyla şuanki Tohmak şehrine yakın Balasağun şehri başkent yaptı. Ince (Sir) nehrinin doğu yakası ile Ural'e kadar, Ural'den doğuya doğru Kökçe denizinin kuzeyindeki Suruk dağları (şuanki Simiplatinski) ve İrtiş nehrine kadar uzanan tüm türk yurdunu kendi hakimiyeti altına aldı. Daha sonra Uygur idikutu da Kül Bilge Karahana tabi olmayı kabul etti. Böylece Karahanlar devletinin toprakları batıda Pamir Dağları, Sir nehri, Ural Gölü, doğuda Kırgız yaylaları ve Altay dağları, doğuda Altay dağları ve Lanchou'un doğusundaki Wuşi dağı, güneyde Tanğut (Kuku) hanlığı, Karanğu dağı (Koenlon dağı) ve Karakorum dağlarına kadar genişledi.

Kül Bilge Karahan'dan itibaren Karahanların başkenti 2 yerde olup, yazın Balasağun'da, kışın Kaşgarda kalırdı. Ancak gerçek başkenti Kaşgar idi. Bundan dolayı Kaşgar Ordakent, yani başkent şehri diye adlandırılmıştır. Kül Bilge Karahanın vefatından sonra onun yerine Sutuk Buğrahan'a kadar Karahan olanlar hakkında bilgimiz yoktur.

Sutuk Buğrahanın babası Karahan Barhan (Bazirhan) hicri 302 yılında vefat etmiştir. Onun oğlu Sutuk Tekin daha küçük yaşta olduğu için kardeşi Esen Buğra'yı kendi yerine muvakkil kıldı ve Esen Buğra'dan

sonra Sutuk Tekin'in veliahd olmasını vesiyet etti. Esen Buğrahan Karahanlık tahtına oturduktan sonra abisinin vesiyetini yerine getirerek Sutuk Tekin'i veliahd kıldı ve eski Türk geleneğine uyarak Sutuk Tekin'in annesini nikahına aldı. Ancak sonraki günlerde Esen Buğrahan Sutuk Tekin'i veliahd olmaktan kaldırıp yerine kendi oğlunu veliahd yapma düşüncesine kapıldı. Sutuk Tekin çok uyanık ve zeki idi, 20 yaşında gizli olarak Müslüman oldu.

Doğu Türkistan'ın İslam Tarihi

Karahanlar devleti kurulmadan önce batı Türkistan tamamen Müslüman olmuşlardı. Eskiden beri mevcut olan doğu ve batı Türkistan arasındaki milli birlik ve iktisadi ilişkiler çok kuvvetli idi. Akrabalık ve ticari nedenlerden dolayı bu iki Türkistan halkı arasında geliş-gidişler çok sık idi. Bu nedenden dolayı hicri 3. yüzyılda İslamiyet Doğu Türkistan'da bir hayli yayılmıştı. Ancak Karahan aşireti ve ileri gelenleri Müslüman olmamışlardı. Kaşgar ve Balasağun halkının yarısından fazlasının Müslüman olduğunu ait söylentiler vardır.

Hicri 320 (MS 932) yılında Buharadaki Samani hanlığından Ebnasr Samani isimindeki bilim adamı bir kabile liderliğinde Özkent-Torğat yolu ile Artış'a gelir. Ebnasr Samani yolda kabile ile cemaat olarak namaz kılarken ava gitmekte olan Sutuk Tekin oradan geçer ve onların Müslüman olduklarını öğrenir ve namazdan sonra Ebnasr Samani'ye İslam dini hakkında sorar. İleri fikirli ve hakkı sever şehzade Sutuk Tekin Ebnasr'ın İslam hakkında söylediklerinden çok etkilenir ve Ebnasr'ı Artış'ta birkaç gün kalmaya davet eder. Önce kendisi gizli olarak Müslüman olur. Daha sonra güvenilir korumaları ve yakınlarını İslama davet eder ve başka Müslümanları da kendi etrafına toplamaya başlar. 5-6 aylık süre içinde Sutuk Tekin önderliğinde 5-6 yüz kişilik bir genç İslam teşkilatı meydana gelir. Sutuk Tekin onları tam silahlandırır ve guruplar halinde gizli olarak Kaşgar'a gönderir. Onları ayrı-ayrı askeri birliklere, hükümet saraylarına ve devletin ileri gelenlerine gece vaktinde ani baskın yapmakla görevlendirir. Bu plandan sonra Sutuk Tekin önce kendisi 40 koruması ile Kaşgar'a üvey babası Esen Buğra'nın sarayına misafir olarak gelir.

Planlanan hücum saati gelince Suteuk Tekin 40 koruması ile Karahan'ın uyuduğu eve baskın yapar ve onu ve saraydaki bazı Tekin mensuplarını esir alır ve öldürür. Başka yerlere baskın yapmakla görevlendirilenler de görevlerini başarılı tamamlar. Böylece Sutuk Tekin bir gecede Kaşgar'ı ele geçirir. Şehir etrafındaki yarısından fazla Müslüman olan Kaşgar halkı dört bir taraftan Tekin'in yardımına gelir ve Sutuk Tekin yeterli güce sahip olur. Tüm Kaşgar Sutuk Tekin'in hakimiyetini kabul eder.

Sutuk Tekin hakimiyetini göçlendirir ve kendini 'Karahana' ilan eder ve kahraman anlamına gelen 'Buğra' ünvanına sahip olur. Müslüman olmayanları İslama davet eder ve gazat başlatır. Kaşgar, Yarkent, Üç, Balasağun ve Barsgan (Issık gölü) ülkelerinde ve Karluk devletinde İslam dini hiç engelsiz yayıldı. Batı Türkistandaki Samani İslam devleti Doğu Türkistan'da İslamiyetin yayılmasında Karahan Sutuk Buğrahan'a çok yardım etmişlerdir. Tefsir, hadis, fıkıh alimleri Batı Türkistan'dan Kaşgar ve Balasağun'a sürekli olarak gelmişler. Sutuk Buğrahan Müslüman olduktan İslam alimleri ona 'Abdülkerim' adını verir. Sutuk Buğrahan'ın yaptırdığı gümüş parada (MS 920-956) 'Karahana Suruk Abdülkerim' kelimeleri yazılıdır. Bu gümüş paralar şuan Ptirburg (Leningrad) müzesinde bulunmaktadır.